

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická

Každodenní život polské aristokracie ve světle pamětí kněžny Matyldy
Sapiehové rozené Windischgrätzové (1873-1968)

Barbora Brandejsová

Bakalářská práce

2011

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Barbora BRANDEJSOVÁ**
Osobní číslo: **H07396**
Studijní program: **B7310 Filologie**
Studijní obory: **Historie (dvouoborové)**
Slavistická studia zemí Evropské unie (dvouoborové)
Název tématu: **KAŽDODENNÍ ŽIVOT POLSKÉ ARISTOKRACIE VE SVĚTLE PAMĚTÍ KNĚŽNY MATYLDY SAPIEHOVÉ, ROZENÉ WINDISCHGRÄTZOVÉ (1873-1968)**
Zadávací katedra: **Katedra literární kultury a slavistiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Obecný úvod aristokracie v Polsku na konci 19. a začátku 20. století
Osoba Matyldy Windisch-Gractzové
Každodenní život polské aristokracie a jeho změny ve sledovaném období
Komparace pamětí s další memoárovou literaturou

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

USTRZYCKI, Mirosław. Ziemiańie polscy na Kresach 1864-1914. Krakow, 2006. Matylda z Windich-Graetzów Sapieżyna. My i nasze Siedliska. Krakow, 2007. Pamiętnik księżnej Marii Zdzisławowej Lubomirskiej 1914-1918. Poznań, 2002.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Zbyněk Vydra, Ph.D.

Ústav historických věd

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2010**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2011**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

L.S.

PhDr. Ivo Říha, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2010

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích 29. 3. 2011

Barbora Brandejsová

Poděkování:

Děkuji panu Mgr. Zbyňku Vydrovi, Ph.D. za odborné vedení, které mi pomohlo při psaní této práce.

Dále také děkuji mé rodině, Lence, Tomášovi, Tereze Brandejsovým a příteli Martinu Humlovi za velkou podporu a pomoc při studiu.

Anotace

Tato práce je zaměřená na každodenní život polské šlechty na počátku 20. století a v průběhu první světové války. Hlavní okruhy jsou zaměřeny zejména na rodinu, domov a volný čas. Pro srovnání je do práce zapojena také česká šlechtična Sidonie Nádherná, jejíž životní náplň byla v jistých směrech odlišná od zbylých postav práce.

Klíčová slova

každodenní život, šlechta, Matylda Sapieżyna, Marie Czapská, Sidonie Nádherná

Streszczenie

Praca ta opisuje codzienne życie polskiej szlachty na początku XX wieku i w trakcie I Wojny Światowej. W centrum jej zainteresowania znalazło się codzienne życie majątku ziemskiego: stosunki panujące w rodzinie oraz codzienne czynności. Obraz ten został w pracy porównany z analogicznym życiem codziennym czeskiej szlachcianki Sidonie Nádherné.

Słowa kluczowe

życie codzienne, szlachta, Matylda Sapieżyna, Maria Czapska, Sidonie Nádherná

Annotation

This thesis is focused on ordinary everyday life of the Polish nobility at the beginning of 20th century and during the First World War. The main topics of this thesis are particularly focused on family, home, their functioning and also on responsibilities and duties associated with daily life. My work for comparison also includes figure of Czech aristocrat Sidonie Nádherná, whose life has been in some ways different from the lives of the rest characters in this work.

Keywords:

daily life, nobility, Matylda Sapieżyna, Marie Czapska, Sidonie Nádherná

Obsah

Úvod.....	1
1. Historická situace v Polsku	4
1.1. Rakouský zábor.....	4
1.1.1. Snaha Haliče o získání autonomie.....	5
1.1.2. Struktura autonomní Haliče.....	5
1.2. Ruský zábor.....	7
1.3. Polsko před vypuknutím první světové války.....	7
1.4. Polsko a první celosvětový konflikt.....	9
2. Šlechta a její každodenní život na přelomu 19. a 20. Století.....	13
2.1. Rodina	13
2.1.1. Manželství	13
2.1.2. Dětství a výchova	18
2.2. Domov.....	26
2.3. Zdraví.....	32
2.4. Volný čas.....	35
2.4.1. Cestování	37
2.5. Veřejné a společenské aktivity.....	42
3. První celosvětový konflikt a každodenní život šlechty	45
3.1. Nová náplň všedního dne	47
3.2. Zásah první světové války do rodinných životů	50
Závěr.....	55
Seznam použité literatury a zdrojů.....	57
Přílohy	60

ÚVOD

Protože každodennost je velice zajímavým a oblíbeným odvětvím historie, stalo se toto odvětví také tématem této práce. Cílem zkoumání se stala polská aristokracie. Rozhodla jsem se, že porovnávat budu pouze deníky žen šlechtičen, jejich životy, fungování rodin, domova a náplň všedního dne.

Jelikož děl, která by popisovala každodenní život šlechtičen a obecně šlechty na počátku 20. století a v průběhu první světové války, je opravdu velice málo, doplnila jsem práci o každodenní život velice zajímavé ženy, české baronesy, Sidonie Nádherné. Hlavní postavou práce je Matylda Sapieżyna, následovaná Marií Czapskou. V poslední kapitole se objevuje Marie Zdisławová Lubomirská.

Matylda Sapieżyna se přivdala do rodiny, jejíž jméno má v Polsku zvučný význam. Rod Sapiechů je starý litevský rod, jehož členové už od 16. století zastávali v polských úřadech vysoké posty, např. pokladníků, hejtmanů, provinčních guvernérů. Základy rodového majetku vytvořili Iwan Sapieha (1450-1517), který byl sekretářem krále Zikmunda I Starého, a Lew Sapieha (1557-1633), poradce krále Stefana Báthoryho a Zikmunda II. Vasy. Ačkoli v průběhu staletí Sapiehové postupně ztratili svůj politický vliv, nebránilo jim to v dalším rozmnožování majetku. Ve chvíli, kdy Halič získala autonomii, se někteří členové rodu vrátili k politickým aktivitám, např. Adam Stefan Sapieha-tchán Matyldy Sapieżyny, Paweł Sapieha-manžel Matyldy Sapieżyny.

Ale i původ Matyldy Sapieżyny nebyl bezvýznamný. Pocházela z rodiny Windischgraetzów, která byla také historickým, ale rakouským, rodem. U rakouského dvora zastávali významné funkce a na území Čech vlastnili značné majetky (např. Tachov, Kladruby). Dědem Matyldy Sapieżyny byl známý generál Alfred Kandidus Windischgraetz, který v revolučním roce 1848 nechal ostřelovat Prahu. Otec Matyldy Sapieżyny, Ludwig Windischgraetz, pak byl velitelem rakouské vojenské jednotky v Haliči, sestávající z vojáků polského původu.

Deník Matyldy Sapieżyny, který je hlavním pramenem této práce, je spojením dochovaných deníků a dopisů, které autorka schovávala hlavně proto, aby její děti a další potomci měly představu o tom, jak se vůbec v daných časech žilo a jaká byla situace v Polsku. Její deníkové záznamy a vzpomínky začínají rokem 1892, kdy se seznámila a zasnoubila se svým budoucím manželem Pawłem Sapiehou, a končí rokem 1940, kdy byla nucena, už jako

vdova, opustit svůj dům v Siedliskách, a usadit se v Krakově. Část knihy, jež popisuje léta po roce 1940, se již více zaměřuje na osobnost zetě Matyldy Sapieżyny herce Juliusza Osterwy a popis života v Krakově.

Rod Czapských, ze kterého pocházela Marie Czapská, původně pocházel z Pruska. Jejich přemístění na území dnešního Běloruska bylo důsledkem sňatku jednoho člena Czapských se šlechtičnou z rodu Radziwiłłů, jejíž věno se nacházelo právě na území Běloruska, v místě, kde byla vychovávána Marie Czapská. Členové tohoto rodu, stejně jako Sapiehowé, zastávali politické posty, příkladem může být strýc Marie Czapské Karol Czapský- starosta Minsku.

Knihy Marie Czapské *Evropa v rodině* vznikla na základě touhy autorky vytvořit dílo, jež by mapovalo život a události její rodiny. Obsah knihy zobrazuje období do konce první světové války. Pro sepsání knihy využila jak svoje vzpomínky na dětství, tak i dopisy svých rodinných příslušníkům, po kterých celé roky pátrala, v touze napsat tuto knihu. Kniha tak nepřináší svědectví jen o životě Marie Czapské, ale i celé rodiny a předků.

Oproti tomu o Sidonii Nádherné nemůžeme říct, že by pocházela ze starého a historického šlechtického rodu. Předkové jejího otce byli mlynáři. Následně členové rodiny zbohatli na obchodu se železem v době napoleonských válek a zřízením železáren. V první polovině 19. století pak předek Sidonie Nádherné, Jan Nádherný, zbohatl natolik, že investoval do koupě pozemků, ale také financoval zakládání škol a zavádění nových hospodářských metod a fungování Národního muzea. Za své zásluhy následně získal šlechtický titul. Bratr Jana Nádherného, Ignác Nádherný, který působil jako profesor na lékařské fakultě, zavedl na českém území povinné očkování proti neštovicím.

Ale i přes to, že původ Sidonie Nádherné není srovnatelný s Matyldou Sapieżynou a Marií Czapskou, rozhodla jsem se její životní osudy zapojit do této práce, jelikož její život mi přijde velice zajímavý a hodný toho, aby byl porovnáván s životy aristokratek z magnátských rodin.

Marie Zdzisławová Lubomirská (rozená Branická), která se objevuje ve třetí kapitole, se po sňatku se Zdzisławem Lubomirským stala členkou magnátského rodu původně z oblasti Malopolska. Stejně jako rod Sapiehů a Czapských, členové rodu Lubomirských ovlivňovali chod Polska a zastávali důležité politické funkce a celá rodina vlastnila značné majetky (např. Rzeszów, Tarnów). Manžel Marie Zdzisławové Lubomirské zastával v průběhu první

světové války funkci starosty Varšavy, také se stal předsedou varšavského dobročinného spolku.

Pro pochopení toho, jak polská šlechta na tomto území žila, je v první kapitole popsána historická situace v Polsku. Politickou atmosféru před první světovou válkou popisují v rakouském a ruském záboru, ve kterých žila Matylda Sapieżyna a Marie Czapská. Dále jsou v této části práce popsány poměry za první světové války, které v Polsku panovaly.

Druhá část práce se zaměřuje na život polské aristokracie, respektive šlechticů, doplněné o českou šlechtičku Sidonii Nádhernou. Pro sepsání této kapitoly, jako i následující, posloužily deníky Matyldy Sapieżyny a Marie Czapské a knihy o životě Sidonie Nádherné. Jak již bylo řečeno, děl o této tématice je opravdu málo a pouze tato použitá díla se dala, díky podobnému obsahu, v práci použít. Protože se jedná o díla žen-šlechticů, do práce jsem vybrala témata, která jsou ženám nejbližší- rodina, děti a jejich výchova. Zde se snažím o popsání základu rodiny-manželství, jeho fungování, a v případě Sidonie Nádherné nemanželských milostných vztahů. V podkapitole týkající se dětí usiluji o popsání vztahů rodičů a dětí a také způsobu jejich výchovy. Dalšími tématy jsou pak zdraví, se kterým měla problémy i ta nejvyšší vrstva společnosti. Další částí druhé kapitoly je také cestování, jež bylo pro šlechtu velkou zálibou, a také náplň volného času. Jelikož cestování po Evropě bylo jak pro Matyldu Sapieżynu, tak i Sidonii Nádhernou, poměrně obvyklé, je do této podkapitoly zařazena výjimečná životní cesta Matyldy Sapieżyny. Tato cesta se uskutečnila až v roce 1929 - tedy několik let po konci první světové války a mimo sledované období této práce- níméně, dle mého názoru byla tato daleká cesta natolik nevšední, že jsem se rozhodla ji do práce zapojit. Poslední díl této kapitoly je věnován společenským aktivitám-porovnání, jak se šlechtičny snažily pomáhat chudým, a jak se muži, manželé a jiní příslušníci rodiny, věnovali aktivitám veřejným.

Třetí kapitola pak popisuje každodenní život šlechty v průběhu první světové války. Zjišťuji, jak se vůbec šlechta o přicházející válce dozvěděla, jestli vůbec předpokládala, co atentát na arcivévodu ve světě způsobí. Dále pak popisuje náplň každodenního života, která se díky prvnímu světovému konfliktu změnila a zda tato změna byla u všech postav práce stejná. V závěru kapitoly se pak objevuje popis změn v rodinách a rodinných životech.

1. Historická situace v Polsku

Hned na počátku je nutné si uvědomit, že od konce 18. století Polsko jako celek neexistovalo. Po třech děleních Polsko jako takové zcela zmizelo z mapy Evropy a bylo rozděleno mezi tři evropské mocnosti. Vznikl tak pruský zábor, ruský zábor a rakouský zábor, zvaný Halič. A, i když by se dalo čekat, že tak Poláci ztratili svojí národní identitu a v podstatě se asimilují s obyvateli mocností, v jejichž záboru žili, nebylo tomu tak. Skutečnost, že Polsko neexistovalo více jak sto let, přispělo k posílení národního povědomí Poláků, jejich hrdosti ke kořenům a nebyvalému patriotismu.

1.1. Rakouský zábor

Halič byla v podvědomí obyvatel rozdělena na dvě části. Západní Halič, jejímž „hlavním“ městem byl Krakov, a východní Halič, která byla větší rozlohou i počtem obyvatel, s hlavním městem Lvovem, který byl i oficiálním hlavním městem celého rakouského záboru. I přes rakouskou nadvládu většina obyvatel dále užívala polský jazyk, a dokonce i rakouští obyvatelé (většinou zemědělci), kteří přišli na „polské“ území, se v průběhu let natolik asimilovali mezi původní polské obyvatele, že začali v běžném životě užívat polštinu. Stejně tak polští obyvatelé, kteří přesídlili do Rakouska, se přizpůsobovali prostředí a přijali němčinu. V obou případech to bylo způsobeno tím, aby se předešlo problémům ve společnosti a aby cizinci lépe zapadli do kolektivu. Na počátku století pak v západní Haliči užívalo polský jazyk 96% obyvatel. Ve východní části záboru byl užívaný rusko-ukrajinský jazyk, a to téměř 60% obyvatel.¹ I přes většinové užívání polštiny se však vyskytl problém svázaný s povědomím obyvatel o národnosti. Při vyplňování formulářů sčítání lidu ještě na počátku 20. století byly kolonky pro vyplnění národnosti často prázdné. Obyvatelé Haliče nedokázali sami sebe přiřadit k jednomu národu.²

¹ CHWALBA, Andrzej. *Historia Polski 1795-1918*. Kraków, 2000. ISBN 83-08-03053-X. s. 480.

² CHWALBA, Andrzej. *Historia Polski 1795-1918*. Kraków, 2000. ISBN 83-08-03053-X. s. 482.

1.1.1. Snaha Haliče o získání autonomie

Již v polovině 19. století se Halič začala zasazovat o autonomii. Hnacím motorem této snahy se stal Agenor Romuald Gołuchowski. Byl zastáncem federalistického uspořádání Rakouska právě s autonomním postavením Haliče. Po pádu bachovského absolutismu se stal rakouským státním ministrem, což byla věc nevídaná, jelikož ještě žádný polský politik se nedostal na tak významný post. ³ Gołuchowski byl autorem Říjnového diplomu⁴, který byl počátkem změny uspořádání Rakouské monarchie, a to ve federaci autonomních krajů. Tato situace napomohla široké kulturní a jazykové autonomii Haliče. Díky autonomii mohla v rakouském záboru vzniknout zemská školní rada, která spravovala haličské školství a začalo se posilovat postavení polštiny ve školství, správě, soudnictví. Od této doby se také zvyšoval počet Poláků v úřadech a zemském sněmu. I díky těmto výhodám většina politických proudů byla loajální k tomu, že Halič zůstávala součástí Rakouska. Vstřícným krokem Rakouska pak bylo zřízení ministerstva pro Halič a mnoho polských zástupců v rakouských úřadech. Ti se pak mohli podílet na fungování celé monarchie. ⁵

1.1.2. Struktura autonomní Haliče

Nejdůležitější autonomním orgánem se stal krajský sejm, který sídlil ve Lvově. Celkově reprezentoval šest skupin, a to církve, školství, zemany, měšťany, drobné měšťany a obyvatele vesnic. Jeho aktivity byly směřovány na rolnictvo, dobročinnost, vydávání obecních zákonů, správu školství. Měl také dozor nad samovládou Haliče, tj. nad okresními radami, ty pak nad obecními. Krajský sejm se také zasadil o způsob probíhání jednání. Bylo nutné, aby člověk, který chtěl předstoupit na tribunu, byl seznámen s daným tématem, byl dokonale připraven a aby celá diskuze probíhala na úrovni. ⁶

I přes úsilí polských úředníků a politiků však Halič stále zůstávala zaostalou a chudou částí Rakouska. I přes průmyslový rozvoj v mnoha oblastech Rakouské monarchie se do

³ ŘEZNÍK, Miloš. *Stručná historie států. Polsko*. Praha, 2002. ISBN 80-7277-129-9. s. 161.

⁴ Podepsaný císařem 20. 10. 1860. Císař se jím zřekl absolutistické vlády a byla zřízena Říšská rada. Tento zákon federalizoval monarchii a na řízení státu se tak podílely i jeho provincie. Legislativní moc byla rozdělena na národní (vídeňský parlament) a krajskou (sejmy). Vyvolal však odpor vídeňských centralistů, konservativistů a liberálů a způsobil odstoupení Gołuchowského, na jehož místo nastoupil Anton von Schmerling. Ten vzápětí vydal Únorový patent (26. 2. 1861), který ponechal rozdělení vlády na národní a krajskou, která však byla oslabena.

⁵ CHWALBA, Andrzej. *Historia Polski 1795-1918*. Kraków, 2000. ISBN 83-08-03053-X. s. 493-494.

⁶ CHWALBA, Andrzej. *Historia Polski 1795-1918*. Kraków, 2000. ISBN 83-08-03053-X. s. 494-496.

Haliče tento růst nedostal. I když bylo toto území zaměřené spíše na rolnictví, ani zde se nepodařilo situaci rozvíjet. Jelikož větší část půdy patřila bohatým rodinám, byli rolníci často nuceni hledat si druhé zaměstnání. Jejich pánové jim ale za práci platili většinou v naturáliích, díky čemuž pak rolníci neměli z čeho platit daně. Na tyto problémy pak navazoval hlad rodiny a půjčování si peněz. A protože na vsích nefungoval systém půjčování si peněz ve finančních ústavech, musel si rolník pomoci jinak a to nejčastěji lichvou.⁷ Situace se nezlepšila i díky tomu, že zemědělci nepřijímali mnoho inovací. Nářadí měli nejčastěji dřevěné a ke konci 19. století se na polích začaly objevovat železné pluhy. Modernizace se pak většinou uskutečnila až s příchodem nové generace v rodině. V posledním desetiletí 19. století se situace začala postupně obracet k lepšímu. Díky tomu, že bylo vidět, jak modernizace pomohla Rakousku a Prusku, se postupně začalo měnit smýšlení měšťanů, zemanů i rolníků. V této době se více začal posilovat haličský export. Vyvážel se dobytek, koně, vepřový dobytek, drůbež. To však způsobovalo nespokojenost obyvatel, jelikož polské produkty se vyvážely do zahraničí a Poláci pak pro sebe museli kupovat dražší produkty dovezené z jiných částí monarchie. V té samé době se začal v Haliči rozvíjet také těžký průmysl, a to zejména chemický, tabákový, hornický, rafinerie, výroba strojů. K rozvoji docházelo především v Krakově a ve Lvově. Na Slezsku se pak soustředila těžba uhlí.⁸

Co se týká východní části rakouského území, nedostávalo se jí tolik finančních prostředků jako části západní. Nedošlo zde k velkému průmyslovému rozvoji a došlo také k populačnímu růstu. Všechny tyto problémy způsobily silnou vlnu emigrace, během níž v průběhu třiceti let odešlo až 600 000 lidí. Dalším problémem východu byly také polsko-ukrajinské vztahy. V průběhu 19. století se stále posilovalo ukrajinské národní hnutí a došlo k radikalizaci části jeho přívrženců.⁹ Ukrajinští nacionalisté se snažili hledat své kořeny, zakládali osvětové organizace, které se staly místem pro vzdělání a propagaci národního smýšlení. Jejich největší snahou bylo zrovnoprávnění Ukrajinců s Poláky, protože se považovali za plnoprávný národ Haliče a zároveň se cítili ze strany „Polska“ diskriminovaní.

⁷ Lichváři byli nejčastěji Židé. To pak způsobilo nenávisť rolníků právě vůči nim.

⁸ CHWALBA, Andrzej. *Historia Polski 1795-1918*. Kraków, 2000. ISBN 83-08-03053-X. s. 505-512.

⁹ ŘEZŇÍK, Miloš. *Stručná historie států. Polsko*. Praha, 2002. ISBN 80-7277-129-9. s. 162.

1.2. Ruský zábor

V ruském záboru byla situace úplně jiná než v ostatních dvou záborech. Povstání, která proběhla, utvrdila Rusko v tom, že Poláci jsou protivníkem a nepřitelem a kvůli tomu musí být pod dozorem. Díky tomu tak na tomto území panoval neustále vojenský stav. V porovnání s dalšími dvěma zábory byly změny provedené ruskou nadvládou na tomto území nevelké. Například soudnictví zůstalo téměř beze změn a soudy byly v rukách Poláků. Ruský zábor měl ze všech záborů největší svobodu, co se týče rozvíjení polské kultury, jazyka, hospodářství apod. Hospodářství se opíralo hlavně o zemědělství (pěstovalo se hlavně obilí, postupem času se rychle začalo vyvíjet pěstování brambor). V průmyslu se pak nejvíce vyvíjela textilní výroba, jejímž centrem byl Lodž. Ten se do konce 19. století proměnil ve velkoměsto a stal se tak průmyslovou metropolí Polska.

Města byla centrem osvěty, administrace, soudnictví, obchodu. Problémem venkova byla stále sociální otázka rolníků, jelikož rychle se vyvíjející průmyslová výroba nebyla schopná nabídnout tolik pracovních míst, aby se tito lidé mohli uživit. Díky tomu, a také kvůli silnému populačnímu růstu, došlo k silné emigrační vlně obyvatel. Emigrace proběhla po porážce lednového povstání¹⁰ také v kruzích inteligence a politiků. Po této polské porážce Rusko zkonfiskovalo mnoho majetků, zrušilo zbytky autonomie, hlídalo polské organizace, do škol byla zavedena celková rusifikace.

Celý ruský zábor nebyl moc zurbanizovaný. Většina obyvatel žila na vsích a jen malý počet ve městech. Proces urbanizace a industrializace Rusko začalo až s velkým zpožděním oproti pruskému a rakouskému záboru. I přes snahu modernizovat se ale stále bylo Rusko i jeho polské území zpožděné od zbytku Evropy téměř o 100 let.

1.3. Polsko před vypuknutím první světové války

Na počátku 20. století byla situace vůči polskému národu na celém jeho území silně vyostřená. Prusko Poláky začalo diskriminovat a byli bráni jako nižší kategorie. Ostrý útisk

¹⁰ Kvůli násilným odvodům do armády (zejména inteligence) roku 1863 vyhlásil Ústřední národní výbor otevřené povstání, prohlásil se za dočasnou vládu a ohlásil osvobození poddaných od povinností k vrchnostem. Povstání mělo podporu Británie a Francie. Tato podpora však zůstala pouze diplomatickou a žádná jejich intervence se neuskutečnila. Tento fakt i ruská vojenská přesila rozhodla o osudu povstání. K definitivnímu potlačení došlo v květnu 1864.

zavládl i ze strany carského Ruska. Do Dumy nemohl být volen takový počet polských zástupců jako dříve a nemohli být voleni z různých vrstev. Naopak v Haliči byly volby zástupců uvolněnější a představitelé byli z různých skupin. V rakouském záboru se vyostřoval problém mezi Poláky a Ukrajinci. Ukrajínští obyvatelé žádali založení ukrajinských gymnázií a univerzity. K velkému vyostření pak došlo 12. dubna 1908, kdy mladý ukrajinský student Mirosław Siczyński zastřelil náměstka hraběte Andrzeje Potockého.¹¹ Jeho nástupcem pak byl Michał Bobrzyński¹², který vytvořil konservativní, lidovecký a ukrajinský blok. Tento blok poté vyhrál volby do Říšské rady. Proti tomuto seskupení však vystoupili Národní demokraté, tzv. Podoláci, a část proruský smýšlejících Ukrajinců. Bobrzyński rezignoval na svůj post náměstka po odsouzení volební reformy sejmem.¹³

V této době se již objevovala myšlenka možného konfliktu. Proto se představitelé některých stran začali připravovat na možnost výbuchu války a podle toho také vypadaly jejich politické záměry. Konzervativisté i nadále spolupracovali s demokraty, jelikož oba bloky byly prorakouské. Již před samotným počátkem války plánovali, že po výhře Rakouska nad Ruskem se k Haliči připojí Polské království a část Volyně. Díky takovému rozšíření území pak měly v plánu vznik trialismu, tedy Rakouska-Uherska-Polska. Dalším blokem se pak stali socialisté stoupci Piłsudského.¹⁴ Ti považovali Rusko za věčného nepřitele Polska, a proto hledali spojence i ve Vídni. Sám Piłsudski však netoužil po vzniku trialismu, ale po samostatném a nezávislém Polsku. V předvečer první světové války pak začali socialisté organizovat svou snahu za nezávislé Polsko. Jelikož byla tato akce finančně velice nákladná, socialistické milice získaly jistou částku přepadením ruského poštovního vlaku pod osobním dohledem Piłsudského (získaly tak 200 tisíc rublů) a další prostředky pak strana získala od emigrace.¹⁵

Dalším krokem bylo vytvoření tajné organizace Organizace aktivní války (ZWC) roku 1908 v čele s Kazimierzem Sosnkowskim.¹⁶ Po dvou letech se pak vytvořil spolek legální pod názvem Střelecká organizace ve Lvově a Společenství střelec v Krakově. Před vypuknutím války se přes všechny své dosavadní aktivity odpojil od socialistů a jeho „nová“

¹¹ Andrzej Potocki (1861-1908)-haličský konservativní politik, od roku 1902 náměstek Haliče. Zavražděn ukrajinským studentem M. Siczyńským.

¹² Michał Bobrzyński (1849-1935)-historik, člen haličských konservativistů, 1908-1913 náměstek Haliče.

¹³ CZUBIŃSKI, Antoni. *Historia Polski XX. wieku*. Poznań, 2007. ISBN 83-7177-201-7. s. 43.

¹⁴ Józef Piłsudski (1867-1935)-politik, maršálek Polska, bojovník za suverenitu Polska, vězněn v Magdenburgu.

¹⁵ CHWALBA, Andrzej. *Historia Polski 1795-1918*. Kraków, 2000. ISBN 83-08-03053-X. s. 529.

¹⁶ Kazimierz Sosnkowski (1885- 1969)-politik, generál, hlavní organizátor ZWC, společně s Piłsudským vězněn v Magdenburgu.

politika byla partyzánského rázu. Plánoval, že ihned po počátku války nebude Rusko bránit svá území na levé straně Visly a jeho vojska tak budou vyhnána bez boje. Jeho záměrem bylo také hlásání svých hesel národního povstání proti Rusku a vznik nezávislého Polska jako rovnocenného partnera evropských velmocí. Největší podporu získal v Haliči, u inteligence, levicových lidových hnutích, socialistů ve všech zábořech.¹⁷

1.4. Polsko a první celosvětový konflikt

V době, kdy už bylo jasné, že dojde ke konfliktu mezi evropskými mocnostmi, začaly se různé části hnutí přiklánět k různým mocnostem. Piłsudski a jeho levicová hnutí hledali podporu u Rakouska-Uherska, národní hnutí v čele s Dmowskim se klonila spíše k Rusku a byla silně protiněmecká. Oba tábory si byly vědomy, že k úplné obnově Polska bude třeba získat území všech tří záborů. Tak by muselo být poraženo Německo, Rusko i Rakousko-Uhersko, což by se považovalo za zázrak. Tak se začaly vytvářet různé koncepce, jak by mohlo polské území v budoucnosti vypadat. V Rakousku se objevila myšlenka, že by vznikl jednotný státní útvar z ruského Polského království a Haliče pod habsburskou nadvládou. Německo vytvořilo několik koncepcí, jedna z nich počítala se vznikem na Německu závislých států. Rusko se zabývalo myšlenkou posílení autonomie Polského království, které by obsahovalo i území sousedních záborů.¹⁸

Každá ze záborových mocností se starala o to, aby získala pozitivní ohlasy od polských obyvatel. Plánovaná válka totiž počítala s vojenskými operacemi na polském území. Poláci tak byli povoláni do armád každé záborové mocnosti. Ani jedna mocnost však příliš neřešila polskou otázku. Němci sice chtěli porazit Rusko, ale neplánovali, že by se po válce jejich hranice změnily. Rusko také neplánovalo větší změny hranic, kromě východní Haliče, kterou plánovalo připojit ke svému záboru. Rakousko neplánovalo už dříve zmiňované připojení Království a části Volyně ani změnu státu v trialistickou mocnost. Ani jedna ze záborových zemí se v situaci, kdy začínal první celosvětový konflikt, nezajímala o Polsko a jeho situaci a ani nechtěla vyjádřit svoje stanovisko o jeho možné budoucnosti.

První dny války zaznamenaly politickou aktivizaci polského hnutí. Piłsudski se v prvním měsíci války snažil o vznik protiruského povstání v Království. Jelikož už ale

¹⁷ CZUBIŃSKI, Antoni. *Historia Polski XX. wieku*. Poznań, 2007. ISBN 83-7177-201-7. s. 47-49.

¹⁸ ŘEZNÍK, Miloš. *Stručná historie států. Polsko*. Praha, 2002. ISBN 80-7277-129-9. s. 168.

v Evropě vládla válečná situace, tamní obyvatelstvo smýšlelo spíše proruský. V rakouské armádě vznikly polské legie, v Haliči se formovaly instituce národní reprezentace. Jelikož ze strany Berlína a Vídně nedošlo k jednoznačným propolským prohlášením, přesunul Piłsudski svou pozornost ke Království. Tam se pak díky němu začala rozvíjet protiruská Polská vojenská organizace. Také se snažil přesvědčit západní mocnosti, že jsou jeho aktivity mířeny výhradně proti Rusku, a ne proti jeho spojencům. Současně se na západě Dmowski¹⁹ snažil dosáhnout přímé spolupráce s Dohodou.

Díky neúspěchu Piłsudského s jeho připravovaným protiruským povstáním vyžádalo si rakouské velení rozpuštění střeleckých jednotek nebo jejich připojení k rakouské armádě. To se ale nelíbilo polským politikům, kteří se ještě více snažili o zavedení koncepce *trialismu*. Díky těmto snahám rakouská vláda souhlasila s budováním vojska a také se vznikem politické instituce, která nad ním bude mít dozor. 16. 8. 1914 tak vznikl Nejvyšší národní výbor. Ten poté ohlásil vznik dvou legií – západní legie se sídlem v Krakově a východní sídlící ve Lvově. Členy legií se pak stali vojáci plní zápalu a víry, že jejich činy mohou pomoci Polsku. Část legionářů bylo z řad inteligentů, ale většina měla původ v rodinách řemeslníků, zemanů a rolníků.²⁰

V srpnu roku 1914 ruská vojska obsadila Lvov a následně se začala přibližovat ke Krakovu. A jelikož si Rusko myslelo, že východní Halič má být jeho součástí (a to i díky i moskalofilskému hnutí), začala se organizovat okupační vláda a rusifikace Haliče (součástí byla i snaha o změnu víry na pravoslaví).²¹

To, že se Rusko snaží ovládnout Halič, se samozřejmě nelíbilo Rakousku ani Německu. Proto oba tyto státy zahájily ofensivu proti ruským vojskům. 21. 6. 1915 pak zpátky získaly Lvov a až do podzimu pokračovaly ve vytlačování ruských vojsk daleko na východ. Díky tomu pak Německo s Rakouskem získaly nadvládu nad Královstvím. V administrativě zde pracovala většina Poláků z Haliče a polština byla rovnocenná s němčinou. Rakouská okupace Království se opírala o polské generály a důstojníky.²²

V listopadu roku 1916 se dvě ústřední mocnosti ve snaze získat sympatie Poláků odhodlaly k odvážnému kroku. 5. 11. 1916 pak vešel v platnost manifest podepsaný německým i rakouským císařem, který přislíbil vznik polské dědičné monarchie.

¹⁹ Roman Dmowski (1864-1939)-politik.

²⁰ CHWALBA, Andrzej. *Historia Polski 1795-1918*. Kraków, 2000. ISBN 83-08-03053-X. s. 571-572.

²¹ CZUBIŃSKI, Antoni. *Historia Polski XX. wieku*. Poznań, 2007. ISBN 83-7177-201-7. s. 54.

²² CHWALBA, Andrzej. *Historia Polski 1795-1918*. Kraków, 2000. ISBN 83-08-03053-X. s. 575-576.

S počátkem nového roku se polskou začínal zabývat i svět. Nejvýznamnějším prohlášením o Polsku byla proklamace amerického prezidenta Thomase Woodrowa Wilsona, kdy prohlásil, že jedním z cílů první světové války je vznik samostatného a nezávislého Polska. To viděl jako součást evropské federace. V té samé době se zhroutily pozice Ruska, a to díky Únorové revoluci, a vytvořily se tak nové možnosti pro polské národní hnutí. Díky tomu i díky prohlášení amerického prezidenta začala Británie i Francie brát menší ohled na polské zájmy svého ruského spojence. V této době se Dmowski stal významným reprezentantem na západě a ve Francii pod jeho vedením vznikla samostatná polská armáda. Zároveň v Polsku nastal odklon hnutí od ústředních velmocí. Vznik samostatné armády bylo podnětem vytvoření polské politické reprezentace. Takovým reprezentantem se stal Polský národní výbor, který se na západě těšil důvěře i mezinárodnímu uznání. Jeho předsedou se stal v Paříži Roman Dmowski.²³

Mocnosti se dále snažily o spolupráci s Poláky a roku 1917 povolaly v Království tříčlennou Regentskou radu a nechaly vzniknout první polskou vládu v čele s Janem Kuchrzewkým.²⁴ Vláda ale měla vymezené pole působnosti. Tato spolupráce ale ztroskotala a došlo k mírovým jednáním s Ruskem. Velmoci uznaly ukrajinské národní zájmy svrchovanost Ukrajiny i nad etnicky polským územím v okolí Chełmu. To vyvolalo ztrátu důvěry této spolupráce, vláda Kucharzewského odstoupila a následoval i rozklad polských legií.²⁵

Národní snahy o nezávislost se pak obnovily na počátku června 1918, kdy konference koaličních států ve Versailles vydala prohlášení o Polsku jako podmínce míru v poválečné Evropě. Aktivity polského hnutí se tak začaly znovu rychle rozvíjet, a to i v pruském záboru. Na polském území začalo vznikat množství na sobě nezávislých center hnutí, která přebírala iniciativu a usilovala o rozhodující vliv. V Haliči na konci roku 1918 vznikla Polská likvidační komise, která začala odzbrojovat rakouské posádky. V Království stále pracovala Regentská rada. Ta však spolupracovala s okupanty a ztrácela obecné uznání. Díky ruskému vlivu se začaly radikalizovat levicové síly. Výsledkem radikalizace byl i vznik komunistické strany. V situaci, kdy už na konci roku 1918 bylo jasné, že vznikne samostatné Polsko, ale ještě nebylo zcela jasné, jak budou vypadat jeho hranice a celkový územní rozsah a kdo bude jeho hlavním reprezentantem, se do Polska z vězení vrátil Józef Piłsudski. Ten díky svým

²³ ŘEZŇÍK, Miloš. *Stručná historie států. Polsko*. Praha, 2002. ISBN 80-7277-129-9. s. 169.

²⁴ Jan Kucharzewski (1876-1952)-právník, historik, politik, předseda polské vlády v letech 1917-1918.

²⁵ CHWALBA, Andrzej. *Historia Polski 1795-1918*. Kraków, 2000. ISBN 83-08-03053-X. s. 587-588.

politickým schopnostem, charismatu, uznání veřejnosti a autoritě dokázal sjednotit proti sobě stojící proudy. Tak se mohlo vytvořit jasné centrum nastupující státní moci. Dosáhl uznání polských orgánů v Haliči a převedení nejvyšší vojenské moci do jeho rukou 11. 11. 1918 se považuje jako den vzniku samostatného a nezávislého Polska.²⁶

²⁶ ŘEZNÍK, Miloš. *Stručná historie států. Polsko*. Praha, 2002. ISBN 80-7277-129-9. s. 169-170.

2. Šlechta a její každodenní život na přelomu 19. a 20. století

2.1. Rodina

2.1.1. Manželství

Rodina, stejně tak jako i v jiných společenských vrstvách, byla i pro šlechtu základem společnosti. Pro každého muže i ženu z aristokratické vrstvy bylo základem najít sobě rovnocenného partnera (stejného společenského postavení a s dobrým finančním zázemím) a s ním pak přivést na svět děti, pokračovatele rodové linie a dědice, následného správce a rozmnožitele rodinného majetku. Často se v aristokratických kruzích stávalo, že manželé byli oba dva jiné národnosti, nebo dokonce příbuzní. Vhodnou příležitostí pro nalezení vhodného životního partnera byly plesy, bály, ale i hony.

Ne jinak tomu bylo u sledovaných rodů Sapiehů, Czapských a Nádherných. Pouze u Matyldy Sapiežyny se ale životní náplní stala role manželky a matky. Marie Czapská a Sidonie Nádherná odvíjely svoji životní cestu jiným směrem. Možná se tak stalo díky úplně odlišným charakterům těchto třech zajímavých žen. Díky tomu, že osudy Czapské i Nádherné můžeme sledovat od jejich nejtělejšího dětství, vidíme, jak se vyvíjí jejich vztah k mužům (obzvláště u Nádherné). U Matyldy Sapiežyny, jejíž vzpomínky můžeme sledovat pouze pár let před svatbou s Pawłem Sapiehou²⁷ (ta se konala 14.3.1983), se můžeme pouze domýšlet, jaký byl její názor na rodinný život v mládí. Podle jejích zápisků ale můžeme usuzovat, že děti a manžel dokázali její život zcela naplnit a role matky a manželky pro ni byla úplně přirozenou. V průběhu třinácti let přivedla na svět se svým manželem pět dětí, z nichž se všechny dožily dospělosti²⁸, a svého manžela podporovala v jeho aktivitách až do konce jeho života. Už na počátku manželství Matyldy a Pawła Sapiehů je jasná velká snaha Matyldy přizpůsobit se jak svému manželovi, tak i prostředí, ve kterém trávili svůj život. Značnou část svého mládí strávila se svými rodiči v polské Haliči, proto pro ni prostředí, ze kterého

²⁷ Paweł Sapieha (1860-1934).

²⁸ Elżbieta (1893-1979), Alfred Maria (1896-1916), Maria Jadwiga (1899-1987), Paweł Fryderyk (1900-1987), Matylda Maria (1906-1983).

pocházel její manžel, nebylo úplně cizí. Celý život si zakládala na tom, aby její znalost polského jazyka bylo perfektní a Polsko přijala za svou vlast. Již první měsíce po svatbě se ale musela „podřídít“ manželovým aktivitám a ze Siedlisk²⁹, ze kterých vytvořili svoji základnu a hlavní rodinné sídlo, se museli přesunout do Lvova a později do Jaśla³⁰, kde Paweł Sapieha zastával funkci starosty.

Podobný osud „cizinky“ postihl také matku Marie Czapské Josefínu Czapskou.³¹ Rakušanka, narozená v Čechách se provdala za Poláka, což už ale podle Marie Czapské věděla od svých dvanácti let. Tehdy se rozhodla, že jejím manželem nemůže být muž jiné národnosti než polské, protože Polsko pro ni bylo trpící zemí.³² A stejně jako Matylda Sapieżyna se po boku svého manžela stala Polskou, osvojila si polský jazyk a své děti vedla k vědomí, že jsou poctivými Poláky.

U Sidonie Nádherné se ale setkáváme s jejím tápáním, ke kterému národu vlastně patří. I když hovořila několika světovými jazyky, za svůj domov považovala Čechy a zámek ve Vrchotových Janovicích³³, ale ani díky tomu nebyla ve znalosti českého jazyka příliš sebevědomá. Ale i u již zmíněných dam, které přijaly sobě cizí národnost a jazyk, byl právě tento krok spojen s uzavřením manželství a přizpůsobením se dané lokalitě, kde se trvale usadily. Životní partneři (i když neoficiální) Sidonie Nádherné byli vždy silně spojeni s německou (rakouskou) kulturou a jazykem, proto není divu, že i pro Sidonii Nádhernou se německý jazyk stal tím nejužívanějším.

Jak už bylo zmiňováno, Matylda Sapieżyna žila „obyčejný“ rodinný život. Žila se svým mužem šťastně až do jeho smrti a svůj život zasvětila péči o rodinu. Osudy Marie Czapské i Sidonie Nádherné se však ubíraly zcela jiným směrem. Ač byly obě dvě mladší než Matylda, nebylo zvykem, žít na počátku 20. století tak, jak žily ony. Sidonie Nádherná, ač provdaná, nevedla život, který by byl pro mladou šlechtičnu obvyklý, stejně tak Marie Czapská.

Životní styl Sidonie Nádherné byl dozajista spojen s jejím charakterem. Jejím nejjasnějším povahovým rysem byla zcela určitě touha po svobodě a možnost seberealizace. Ale také se u ní setkáváme, stejně jako u každého člověka, s touhou po lásce. Ta pro ni znamenala největší životní naplnění, spojení dvou životů a to, co nelze vyloučit z lidského života. Její sebevědomá a dosti volnomyšlenkářská povaha a touha po lásce a případně i

²⁹ Siedliśka-ves v lubelském vojvodství, tomaševský okres.

³⁰ Jaślo- město v rzeszowském vojvodství.

³¹ Josefína Thun-Hohenstein (1867-1903).

³² CZAPSKA, Maria. *Evropa v Rodině*. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1887-8. s. 46.

³³ Vrchotovy Janovice-městys v Středočeském kraji, okres Benešov.

manželství se pak pro ni stala kamenem úrazu. Sama nevěděla, jak spojit šťastný život v manželství a vlastní sebeurčení. V průběhu několika let můžeme u Sidonie Nádherné sledovat přípravy na sňatek s italským vdovcem Carlem Guicciardinim. Nikdy však ke sňatku nedošlo. A i když svatba už byla několikrát na spadnutí a její přípravy v plném proudu (první přípravy sňatku vypukly roku 1910, další pak 1914), pojilo Sidonii Nádhernou s jejím nápadníkem až do jeho smrti přátelské pouto.³⁴ Nutno ale říct, že se Sidonie Nádherná i přes své volnomyšlenkářské názory vdala, a to v roce 1919, tedy v době, kdy jí bylo už 34 let, a nepatřila ke klasickým nevěstám dané doby. Sňatek uzavřela s Maxem Thun-Hohensteinem 12.4.1920. A i když doba uzavření sňatku nespadá do sledované doby, nutno ještě podotknout, že manžel Sidonie Nádherné trpěl psychickou poruchou, díky níž byl později umístěn do psychiatrického ústavu, a díky které Sidonie Nádherná ještě v témže roce po uzavření sňatku ukončuje společné žití. Manželství definitivně končí rozvodem po dvanácti letech odděleného soužití.³⁵

Ale pomineme-li jeden nevydařený pokus uzavřít manželství a jednou absolutně nepovedené manželství, byl milostný život Sidonie Nádherné pestrý. Zažila lásku a splnutí dvou lidských duší. Na dobu, ve které ale žila, to samozřejmě byla věc nevídaná. i když se svými „přáteli“ nevedla oficiální vztah, všechny tyto její poměry byly věcí veřejnou. Její temperament byl odjakživa spíše divoký, nikdy nedbala na zásady a předpisy chování hodné šlechtičny. Její horká a vášnivá krev tak byla předzvěstí několika životních milostných eskapád. S nimi se svěřovala svému bratrovi a svému deníku. „...*první mě miloval divokým, nezměrným způsobem...Co to bylo v jeho neřesti, v jeho očích, že to mohlo rozechvít mou krev, co v jeho řeči, v jeho silných pocitech, že nakonec mne přiměly vzdát se mu, následovat ho tmou noci vzhůru do jeho florentského bytu a dovolit mu líbat rty, které čekaly na polibek?...Běda, běda, není těžké rozpálit mou krev, nechat mě zapomenout na to, co mě obklopuje, uvolnit mě. Myslím, že jsem jim všem dala štěstí, které neznali, a všichni mohli říct, že tak vášnivou ženu dosud nepoznali. Trpěla jsem tím, cítíc, jak slabá jsem byla..., ale nemohla jsem se ubránit toužícím mužským rtům na svých rtech.*“³⁶ Jedním z jejich milenců byl neznámý Ital z Florencie, poté dva neznámí umělci. Byl jedním z umělců Max

³⁴ WAGNEROVÁ, Alena. *Sidonie Nádherná a konec střední Evropy*. Praha: Argo, 2010. ISBN 978-80-257-0329-8. s. 72, 104-105.

³⁵ WAGNEROVÁ, Alena. *Sidonie Nádherná a konec střední Evropy*. Praha: Argo, 2010. ISBN 978-80-257-0329-8. s. 113-116.

³⁶ SAK, Robert. BEZECNÝ, Zdeněk. *Dáma z rajského ostrova. Sidonie Nádherná a její svět*. Praha, 2000. ISBN 80-204-0852-5. s. 68.

Švabinský³⁷, se kterým Sidonie Nádherná trávila svůj čas? Bohužel ve svých zápiscích nikdy nebyla konkrétní, můžeme se tak pouze domýšlet. S tím se ostatně seznámila díky svému bratrovi Johannesovi, který chtěl, aby v té době již známý malíř, nakreslil portrét jeho sestry. Tento plán byl uskutečněn až tři roky od plánovaného termínu. Sidonie Nádherná malíře okouzila na první pohled, po jistém čase se pro něj stala inspirací. Její okouzlení starším umělcem nebylo o nic menší. Sidonie Nádherná, která od mládí tíhla k umění a krásnu, je pestrým životem a nadáním Švabinského ohromena. Tyto vzájemné sympatie vedly k navázání románu. I v tomto případě se ukazuje neochota Sidonie Nádherné podvolovat se zažitým zvykům. Nicméně nerovný vztah mezi šlechtičnou a ženatým umělcem se oba aktéři avantýry snažili tajit.³⁸ V jednu chvíli je Sidonie Nádherná zoufalá z utajované lásky natolik, že radši začne cestovat, aby svým citům unikla. Ale jak opravdu prožívala Sidonie Nádherná tuto utajovanou lásku? Posloužit nám mohou její slova: *„Sotva dorostlá zamilovala se do umělce, který ji maloval; byl naveskrz umělcem, duchaplný a geniální a miloval krásu. Po mnoho týdnů chodila dopoledne i odpoledne do jeho ateliéru, dokud obraz nedokončil. Rozloučila se s ním pak se smutkem v srdci a ještě dlouho s tichou lítostí vzpomínala na ony chvíle. Leč ponenáhlu i stesk vybledl. Na dopisy, které mu psala, neodpovídal. Proto, když se po několika letech opět ocitla v jeho blízkosti, ohlásila se mu se srdcem nedotčeným. Byla tehdy milovanou snoubenkou jiného, nikoli však sama milující. – A stalo se, že jí sešel po schodech vstříc, což před tím nikdy neučinil. Vzal ji za ruku a políbil ji a pak se dověděla, jakou k ní, poté co odešla, cítil velkou lásku, jak se jeho velké dílo stalo zmateným a nepochopitelným. A jak po ní toužil. Neschopni odolat žáru krve ztratili se jeden ve druhém, on žhavě s láskou, již v sobě po léta nosil a potlačoval, ona něžně se vzpomínkou na svou dávnou lásku. – Znovu se spatřili po dvou letech. Ona v srdci nesla vysokou, čistou, nekonečnou lásku, jaká se naskytne jen zřídka; šla k němu, protože ji o to prosil, a neodmítla jeho přání, aby ji směl kreslit jako akt. Měl na ni přece právo staré lásky. Třebaže věděla, že po ní touží jako tenkrát, třebaže až příliš dobře znala svou krev i své srdce, stalo se, že ji, chvějící a rozpálenou, držel ve svém náručí nahou, avšak uvěřil jí a zřekl se jí, neboť více než tělo miloval její duši. Dle mne to bylo krásné vítězství, jež vybojovali oba, a ona se čistší než dříve a věrnější mohla opět vrátit ke svému jedinému milovanému.“*³⁹ Zájem a snad i láska

³⁷ Max Švabinský (1873-1962)-český malíř a grafik.

³⁸ WAGNEROVÁ, Alena. *Sidonie Nádherná a konec střední Evropy*. Praha: Argo, 2010. ISBN 978-80-257-0329-8. s. 75-78.

³⁹ WAGNEROVÁ, Alena. *Sidonie Nádherná a konec střední Evropy*. Praha: Argo, 2010. ISBN 978-80-257-0329-8. s. 79-80.

však ze Švabinského strany po krátkém čase opadá. Ukáže se tak jeho povaha nestálého umělce a stálé hledání nových inspirací (tedy žen).

Myslím, že už v tuto chvíli je jasné, že životem Sidonie Nádherné prošel větší počet mužů. Zmíněn byl „skoro“ manžel, manžel, tajní milenci. Ale o nejdůležitějším muži v jejím životě ještě řeč nebyla. Byl to Karl Kraus.⁴⁰ S ním se Sidonie Nádherná poprvé setkala ve Vídni v kavárně Imperial roku 1913.⁴¹ A zde se zrodila láska a přátelství na celý život. Celý vztah byl však úplně stejný jako oba dva jeho aktéři. Nestálý, plný zvrátů, ale také ho provázely chvíle štěstí, radosti a lásky. Ať v době, kdy byl, jejich vztah na vrcholu nebo naopak na dně a oba dva měli pocit, že jejich vztah nemá význam, věděli, že oni dva pro sebe byli stvořeni a nenajdou k sobě rovnocennějšího partnera, který by pochopil podstatu toho druhého.

Utajované vztahy, a dokonce i pohlavní styk (tak jak je prožila i Sidonie Nádherná na počátku 20. století) před uzavřením manželstvím, nebyly, v době ještě starší než je popisované období (téměř 130 let), nic neobvyklého. Známa je utajovaná láska aristokrata Stanisława Szczęsného Potockého⁴² a Gertrudy Komorowské⁴³. Ten navštívil rodinu Komorowských v Suszně, kde našel zalíbení v dceři pána majetku, který v návštěvníkovi viděl dobře situovaného možného manžela pro svou dceru. Bohužel otec Stanisława Szczęsného Potockého byl jiného názoru. Potočtí, kteří patřili k té nejvýše postavené šlechtě v Polsku, naplánovali, že by si jejich syn vzal ženu, která pocházela spíše z průměrných šlechtických kruhů. Nicméně i přes to dva mladí milenci počali dítě, aniž by byli sezdáni. Po tomto zjištění byl Potocký přinucen otcem své milé k tajnému sňatku. Když otec Potockého zjistil, co syn provedl za jeho zády, vložil do celé věci svoji pevnou ruku. Dosáhl toho, že sňatek byl uznán za neplatný, a snažil se o to, aby Gertruda byla umístěna v klášteře. Bohužel osud nešťastné svobodné matky dopadl katastrofálně (hlavně díky tomu, že se tato příhoda dostala na povrch pro celou společnost). Sídlo, kde žila s rodiči, bylo napadeno kozáky, kteří Gertrudu unesli a (možná nechtěně) zabili udušením. Tělo pak hodili do řeky, kde bylo nalezeno až po dlouhé zimě. Zda byl její únos a následná smrt dílem rodičů Stanisława Szczęsného Potockého je otázkou...⁴⁴

⁴⁰ Karl Kraus (1874-1936)-radikální rakouský satirik, žurnalista, dramatik.

⁴¹ WAGNEROVÁ, Alena. *Sidonie Nádherná a konec střední Evropy*. Praha: Argo, 2010. ISBN 978-80-257-0329-8. s. 94.

⁴² Stanisław Szczęśny Potocki (1753-1805)

⁴³ Gertruda z Komorowskich Potocka (1754-1771)

⁴⁴ ŁOJEK, Jerzy. *Potomkowie Szczęsnego: Dzieje fortuny Potockich z Tulczyna 1799-1921*. Lublin, 1981. ISBN 83-222-0177-X. s. 37-39.

Ostatně ani další milostné osudy Stanisława Szczęsnego Potockého nebyly přímo ideální. Když se vzpamatoval ze smrti Gertrudy, oženil se s Józefinou Amaliou⁴⁵, dcerou krakovského kastelána. Ta ho bohužel po celou dobu jejich manželství podváděla, se svými milenci cestovala po světě. S manželem přivedli na svět jedenáct dětí. Otázkou však je, kolik jich bylo biologickým potomkem Stanisława Szczęsnego Potockého.⁴⁶

A jak to bylo s láskou a manželstvím u Marie Czapské? Z jejího deníku se o milostných vzplanutích nedozvídáme. Pouze jednou se zmiňuje, že očekávala žádost o ruku, a to od Henryka Przewłockého⁴⁷. Sama Czapská si byla vědoma, že v ní našel zalíbení a k zasnoubení chyběl jen krůček. Nebyla ale schopná projevit náklonnost a dát tak jasný důkaz, který by si Henryk Przewłocki mohl vyložit jako souhlas. Celá tato příhoda skončila tak, že se Henryk Przewłocki zasnoubil se setrou Marie Czapské Karlou.⁴⁸ Nedozvídáme se ale, jestli to zanechalo v Marii Czapské nějaké stopy nebo snad z toho byla zklamaná.⁴⁹

2.1.2. Dětství a výchova

Děti a jejich výchova byly nedílnou součástí šlechtických rodin. Po uzavření manželství bylo jasnou věcí, že novomanželé přivedou na svět potomky, kteří zachovají rodovou linii a po smrti rodičů se budou nadále starat o rodinný majetek a žít život hodný svého postavení.

Už jejich příchod na svět byl vítán způsobem, které byly hodné člena aristokratické rodiny. Každé dítě bylo pokřtěno a tato událost se stala rodinnou událostí. Protože šlechtické rodiny byly rozvětvené a měly mnoho členů, byly přípravy oslavy příchodu na svět dosti časově náročné. Proto se křest odehrával až notnou chvíli po narození. Bylo nutné seznat všechny příbuzné, přátelé, známé a také významné osobnosti dané společnosti. A protože

⁴⁵ Józefina Amalia Potocka z Mniszchów (1752-1798)

⁴⁶ ŁOJEK, Jerzy. *Potomkowie Szczęsnego: Dzieje fortuny Potockich z Tulczyna 1799-1921*. Lublin, 1981. ISBN 83-222-0177-X. s. 43-44.

⁴⁷ Henryk Przewłocki (1884-1946).

⁴⁸ Karolina Czapska (1891-1967).

⁴⁹ CZAPSKA, Maria. *Evropa v Rodině*. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1887-8. s. 388.

mluvíme o rodinách s velkým majetkem, křest se obvykle nekonal v kostele, ale v soukromé kapli.⁵⁰

O sledované době můžeme říci, že v každé rodině platilo, že čím víc dětí z manželského života vzejde, tím lépe. Matylda Sapieżyna, jak už bylo zmíněno, měla pět dětí, Maria Czapská pocházela z osmi sourozenců (nejmladší z nich však zemřel po porodu).⁵¹ Sidonie Nádherná měla dva bratry, jedno z nich dvojče.⁵² Protože v této době nebylo zvykem, aby matka šlechtična kojila, měly děti svoje kojné. Důvodem bylo hlavně to, že aristokratky musely a chtěly krátce po porodu plnit svoje společenské povinnosti, cestovat. Kojení také narušovalo rytmus dne, na který byly zvyklé. Ani Matylda Sapieżyna nebyla výjimkou a také její děti měly kojnou. Důkazem jsou její vzpomínky, kde poznamenává, že v roce po narození první dcery vycestovala se svým manželem, novorozenou dcerou, kojnou a chůvou do Bavorska a tam navštívila hudební představení, které začalo krátce po poledni a skončilo až večer. Je tedy jasné, že o výživu dcery Elžbiety se starala kojná.⁵³

Kojná byla nejčastěji mladá, zdravá vdaná žena dobrého charakteru a hezkého vzhledu, jejíž vlastní dítě mělo být ve věku dítěte, které nájemně kojila. Bylo o ni v domě postaráno, hlídala se její strava a nálada. A protože kojné zdravě a dobře vykrmily dítě, byli jim rodiče dětí vděční natolik, že je zaopatřili ve stáří nebo byly v pokročilejším věku dítěte zaměstnány jako chůvy.⁵⁴

Chůvy pak byly další z důležitých lidí v životě dítěte. Byly to většinou už starší ženy, které postupně vchovaly všechny děti a po čase se stávaly členem rodiny a pro děti se staly náhradní babičkou. Přesně tak to dopadlo u Czapských. Děti jí láskyplně oslovovaly babuška⁵⁵ a po citové stránce se pro ně stala opravdovou babičkou. Po smrti jejich matky se jim stala láskyplnou osobou, která jim vždy projevovala svou lásku, stejně tak, jako děti jí. I když neuměla číst ani psát, dokázala dětem poskytnout dobrou výchovu a naučit je disciplíně. Děti jí pro zábavu předčítaly, dojímalý jí osudy hrdinů knih a poté ji s radostí utěšovaly. Vždy

⁵⁰ LENDEROVÁ, Milena. RÝDL, Karel. *Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století*. Praha, 2006. ISBN 80-7185-647-9. s. 96-97.

⁵¹ Leopoldyna (1887-1969), Elžbieta (1888-1972), Karolina (1891-1967), Józef (1896-1993), Stanisław (1898-1959), Róža (1901-1986), Teresa (1903).

⁵² Carl/Karel/Charlie Nádherný (1885-1931), Jan/Johannes Nádherný (1884-1913).

⁵³ SAPIEŻYNA, Matylda z Windisch-Graetzów. *My i nasze Siedliska*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2007. ISBN 978-83-08-04011-9. s. 16.

⁵⁴ LENDEROVÁ, Milena. RÝDL, Karel. *Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století*. Praha, 2006. ISBN 80-7185-647-9. s. 109-119.

⁵⁵ Konstancja Jakubowska.

jedla s dětmi, které ještě nesměly ke stolu s dospělými, v dětském pokoji.⁵⁶ Potom, co děti odrostly, už jídávala sama. V době, kdy těžce onemocněla a kvůli zdravotním obtížím nemohla plnit svoje povinnosti, stále setrvala v domě, kde se o ni starali ostatní sloužící. Když zemřela, byla to Marii Czapskou i její sourozence téměř stejná ztráta, jako když ztratili matku.⁵⁷

Rodiče byli pro své děti váženými osobnostmi, ke kterým se měly chovat s úctou a respektem a měly si jich vážit. A i když je řeč o rodičích, kteří pocházeli z těch nejvyšších poměrů, pořád to byli rodiče, kteří své děti milovali a chtěli s nimi trávit čas.

Matylda Sapieżyna se snažila se svými dětmi trávit veškerý volný čas. V létě ho trávily na zahradě, hráli spolu různé hry, děti se vozily na oslu, který byl pořízen pro jejich zábavu. V době nepřízně počasí pak pro své ratolesti psala vtipné pohádky z jejich společného života. A i když otcové, pánové domu, měli být pro všechny obyvatele panského sídla symbolem moudrosti, inteligence, člověkem, který se stará o majetek, rozšiřuje ho a celá rodina si ho váží, tak se i z paměti manželky syna Matyldy Pawła, Virgilie Sapiehowé, dozvídáme, že i přes své povinnosti otec Paweł Sapieha se svými dětmi trávil čas radosti. Pro příklad může posloužit historka, kdy v Siedliskách byla přítomna návštěva a malý Paweł s otcem se celé společnosti ztratili. Schovali se za stromy a oba dva začali vydávat zvuky divoké zvěře. Výsledkem pak byl úlek všech přítomných z obavy, že se blíží medvěd nebo jiná dravá šelma.⁵⁸

Podobné zážitky měla i Sidonie Nádherná, jejíž otec se svými dětmi rád žertoval a prováděl věci, které se manželce nelíbili. Pro radost u večeře podpaloval papíry nebo jim jako vánoční dárek věnoval dřevěné koně, na kterých děti jezdily. Všechny sourozence naučil jezdit na koni, bruslit, plavat, potápět se, jezdit na kole (tomu všemu se naučila i Sidonie Nádherná, i když tělesná výchova nebyla součástí toho, co by se měla správná dívka ze šlechtických kruhů naučit)⁵⁹. Otcova náklonnost k Sidonii Nádherné, jako k jediné dívce ze

⁵⁶ Jak dokládá MILLER (1998: 39) i vzpomínky Anny z Branickich Wolské (narozená 1924) popisují, i přes to, že byla o mnoho let mladší než Sapiehowá, Czapská a Nádherná, že děti sedávaly až na konci jídelního stolu a k jídlu jim zbyly pouze „zbytky“, protože nejlepší kusy stravy náležely dospělým. I oblečení nebylo nikterak parádní, často dědily oblečení ještě po své matce.

⁵⁷ CZAPSKA, Maria. *Evropa v Rodině*. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1887-8. s. 227-232.

⁵⁸ SAPIEHA, Virgili. *Polish Profile*. New York, 1940. s. 13.

⁵⁹ LENDEROVÁ, Milena. RÝDL, Karel. *Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století*. Praha, 2006. ISBN 80-7185-647-9. s. 189.

třech sourozenců, největší. Jako jediná mohla sedět u stolu na otcově klíně, podnikal s ní různé výlety.⁶⁰

Na děti z rodiny Czapských si otec v průběhu dne udělal čas před spaním. Ve své pracovně jim předčítal díla klasických spisovatelů. Pro děti to byla chvíle velice vzácná, jejich otec, stejně tak jako každý jiný aristokrat, měl mnoho povinností spojených s prací okolo majetku. Pro všechny sourozence pak byly tyto krátké večerní chvíle výjimečnými zážitky, kdy si otec udělal čas jenom na ně a věnoval se výhradně jim.⁶¹ Jak vzpomíná Marie Czapská, otec záměrně přeskakoval milostné pasáže, které byly pro děti v jejich věku ještě nevhodné. Také pamatuje otce, jak ho dojímaly různé scény knih až k slzám. Ale jak jsem již podotkla, pro sourozence Czapské byly tyto chvíle tak výjimečné, byly tak šťastné, že mohou trávit čas s otcem, že po celou dobu četby hlídaly hodiny, které jakmile odbily devátou večerní, ukončily jejich společné chvíle a děti musely jít spát. Děti u této četby ale nesměly jen sedět a poslouchat. Nutností bylo, aby každá ze sourozenců nějak zabavil své ruce. Proto dívky u poslechu vyšívaly nebo šily, háčkovaly čepice, které později rozdávaly jako vánoční dárky služebnictvu. Chlapci vyráběli růžence, na které jejich matka vozila materiál ze zahraničí. Růžence pak sloužily jako dárky pro místní kněze.⁶²

Po porovnání deníků všech tří šlechtičen je jasné, že výchova Sidonie byla trochu odlišná. Šlechtické rodiny měly už pro děti v raném věku jasně daná pravidla, kterými se musela řídit a dodržovat je, od dětství jim bylo vštěpováno, z jaké vrstvy pocházejí a jejich chování tomu musí odpovídat. Sidonie Nádherná se svými bratry proti tomu žila v částečné svobodě. Jejich povědomí o tom, že patří k té nejvyšší společnosti, v nich uzrávalo postupem času velice přirozeně.⁶³

O vzdělání dětí se rodiče starali spíše zřídka. Matky se staraly zasahovat do výuky a vzdělání více než muži, kteří do procesu výuky vstoupili pouze, když šlo o věc zásadní. Otcové se ale také více starali o syny, protože chtěli mít dohled nad tím, že z nich vyrostou opravdoví muži.⁶⁴ Jak vzpomíná Marie Czapská, ona ani její sestry neměly moc možností, jak se se svojí matkou přes den setkat. Rodiče často cestovali (samozřejmě bez dětí), a ke konci života byla matka často nemocná a vyčerpaná. Děti se s ní setkávaly pouze při hodinách

⁶⁰ WAGNEROVÁ, Alena. *Sidonie Nádherná a konec střední Evropy*. Praha: Argo, 2010. ISBN 978-80-257-0329-8. s. 31.

⁶¹ ZIELIŃSKI, Jan. *Józef Czapski: krótki przewodnik po długim życiu*. Warszawa, 1997. ISBN 83-85605-94. s. 62.

⁶² CZAPSKA, Maria. *Evropa v Rodině*. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1887-8. s. 257.

⁶³ WAGNEROVÁ, Alena. *Sidonie Nádherná a konec střední Evropy*. Praha: Argo, 2010. ISBN 978-80-257-0329-8. s. 29-30.

⁶⁴ USTRZYCKI, Mirosław. *Ziemianie polscy na Kresach 1864-1914: Świat wartości i postaw*. Kraków: Arcana, 2006. ISBN. 83-89243-43-1. s. 121-122.

náboženství, které jim dávala přímo jejich matka v jejím salonu. Jedinou výjimkou byl bratr Józef. Ten byl díky svému chatrnému zdraví matčiným miláčkem. On jako jediný ze sourozenců jezdil s rodiči na jejich zahraniční cesty a během dne si mohl hrát v matčině pokoji.⁶⁵

Výuka dětí se zpočátku odehrávala doma. O dívky se staraly guvernanky, které je učily dobrým způsobům, cizím jazykům, ale také ručním pracím a chování ve společnosti. Mezi dívčí a chlapeckou výukou byly malé rozdíly. Chlapci se učili jízdě na koni a také latině. U dívek obsahovala také estetickou výchovu a musely se také naučit, jak být dobrou hospodyní. Jak již bylo zmíněno, výuka dívek neobsahovala tělesnou výchovu. U obou pohlaví, ale bylo nutností znát nejméně tři světové jazyky.⁶⁶

Tento zaběhnutý trend samozřejmě platil i u sledovaných šlechtičen Sapieżyny, Czapské a Nádherné. Matylda Sapieżyna si na vzdělání svých dětí velice zakládala. Třebaže byla cizinkou nenarozenou v Polsku, zakládala si na tom, aby její děti byly vychovány a vzdělány výhradně polsky a v Polsku. Ačkoli všechny děti získaly základní vzdělání v Polsku, jejich učitelky, jak bývalo zvykem v aristokratických kruzích, byly většinou cizí národnosti. Samozřejmě to byla snaha o to, aby se dětem rozšířily obzory a ovládaly i jiné jazyky. Učitelek se v domě Sapiechů vystřídal nepočítaně. Některé byly cizinky, ale byly mezi nimi i učitelky polské národnosti. Ze vzpomínek Matyldy Sapieżyny vyplývá, že výběru učitelek věnovala mnoho pozornosti a času. Ne vždy se ale toto úsilí setkalo s úspěchem. Například první učitelka anglického jazyka, která měla za úkol naučit děti základům tohoto jazyka, si u dětí nebyla schopná vydobýt jakoukoli autoritu. Děti si z ní dělaly legraci, utíkaly z hodin a znalosti anglického jazyka po těchto lekcích neměly téměř žádné. Nicméně mnoho informací o učitelkách, guvernankách a průběhu výuky u Sapiechů není. Matylda Sapieżyna se o nich zmiňuje pouze útržkovitě. Většinou poznamenává, jaká učitelka do domu přijela a co měla děti vyučovat. Jediná delší pasáž je o další anglické učitelce, Miss Langdale. Matyldě Sapiechové imponovala trochu jiná metoda výuky, než byla zvykem. Miss Langdale se snažila děti učit pomocí četby, samotně vypracovávaných úkolů, rozvoje vlastního myšlení. Jazyk je učila hlavně tím, že i jiné předměty přednášela v angličtině a k žádnému tématu a předmětu nepotřebovala nepřeberné množství učebnic a materiálů.

Myslím ale, že ještě jedna věc je ze vzpomínek Matyldy Sapieżyny jasná. Guvernanky, které se o děti staraly, jim trochu nahrazovaly pravou matku. Ačkoli Matylda

⁶⁵ CZAPSKA, Maria. *Evropa v Rodině*. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1887-8. s. 246-247.

⁶⁶ LENDEROVÁ, Milena. RÝDL, Karel. *Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století*. Praha, 2006. ISBN 80-7185-647-9. s. 189.

Sapiežyna svoje děti milovala a viděla v nich smysl svého života, přeci její hlavní životní úlohou byla role aristokratky. Nemohla se dětem věnovat na „plný úvazek“, musela plnit své společenské povinnosti, mnoho času jí také zabralo cestování, při kterém ji děti doprovázely málokdy. Ale taková byla doba a zvyky této vrstvy.

Oba dva synové, po překročení vhodné věku, odcestovali na studia do zahraničí. Výběr školy nenechala Matylda Sapieżna ani její manžel náhodě a byl to pro oba dva velice zodpovědný úkol. Procestovala téměř celou Evropu, aby vybrala školu, která bude pro její syny vhodná. Postupně navštívili školy v Rakousku, Německu. Protože ale byla Matylda obdivovatelkou stylu anglické výhovy, umístila své syny nakonec na škole právě v Anglii (Downside). Co tomu ale předcházelo? Jak již bylo zmíněno výše, brala Matylda tento úkol zodpovědně s přihlédnutím na to, že jí byl sympatický anglický styl výuky. Proto ji v jednu chvíli napadlo, že by bylo dobré pro její syny vytvořit v Polsku školu anglického stylu. Nicméně, takové snahy se již v Polsku objevily a nikdy neskončily úspěšně. A protože Matylda Sapieżyna chtěla být ve výuce svých synů důkladná, rozhodla společně s manželem o umístění synů na školu přímo do Anglie.

Myslím, že nutno podotknout, že ani Matylda Sapieżyna ve svém dospělém věku, nezanedbávala určitou formu vzdělávání. Protože byla původem Rakušankou, snažila se v průběhu manželství, když jí to čas dovolil, seznamovat se s polskou národní literaturou. Četla díla největších polských spisovatelů, mimo jiné Słowackého a Mickiewicze. Ale ona je jen nečetla. Také nad nimi přemýšlela. Polská literatura jí přišla úplně jiná a odlišná od literatury jiných národů. Ale jak sama přiznala o polské historii a literatuře toho mnoho nevěděla, proto sama věděla, že její soudy mohou být zkreslené.⁶⁷

U Czapských se samozřejmě také usídlily učitelky cizí národnosti, které vychovávaly všechny sourozence. První z nich byla Němka Matylda Kempenová. Polsky neuměla téměř vůbec. Děti Czapské učila samozřejmě německy, německou literaturu a také hru na klavír. Jak tvrdí sama Czapská, díky guvernance Kempenové, která byla velice přísnou učitelkou, v sobě našla do té doby skrytou vášeň pro poezii.⁶⁸ Někdy se ale také bohužel stalo, že učitelky nebyly u dětí oblíbené, ale také i to, že ani učitelky neměly některé z dětí v oblibě. Marie Czapská neměla dobrý vztah s učitelkou Helenou Stolkovou. Ta měla na starosti výchovu Marie Czapské a její sestry Karly. Karla se stala její oblíbenkyní a Marii naopak stále podezřívala z různých podvodů a nepravostí. Marie Czapská například trpěla nespavostí, což

⁶⁷ SAPIEŻYNA, Matylda z Windisch-Graetzów. *My i nasze Siedliska*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2007. ISBN 978-83-08-04011-9. s. 184.

⁶⁸ CZAPSKA, Maria. *Evropa v Rodině*. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1887-8. s. 244.

si její učitelka spojovala s neslušnými věcmi, které malá Marie Czapská měla dělat pod peřinou. Naštěstí pro Czapskou ale tato učitelka brzy zmizela z jejího života.

Další učitelkou, jež prošla životem Marie Czapské, byla Francouzka Hélène Muréová. Ta děti učila samozřejmě francouzsky, ale také náboženství. Každé ráno začínalo modlitbou a četbou životopisů svatých. Při tom všem dohlížela, zda děti dodržují pravidla hygieny.

Povinností dětí bylo také chodit na procházky se svými učitelkami. Ty si děti v týdnu rozdělovaly. V týdnu byly dva dny německé, dva francouzské, jeden den byl věnovaný polštině. Výsledkem výuky zahraničních učitelek, mluvení a přemýšlení v cizím jazyce bylo, že děti pak mluvily plynule německy, francouzsky, samozřejmě polsky, díky pozdějším zkušenostem pak také rusky a bělorusky.

Jak bylo zvykem ve šlechtických rodinách, v době, kdy chlapci začali dospívat, odjeli na studia mimo domov. Bratři Marie Czapské odjeli studovat na gymnázium v Petrohradu (stejně to bylo i u zmíněných synů Matyldy Sapiežyny, kteří studovali v zahraničí, a jejich sestry zůstaly doma). Marie Czapská však byla ve své podstatě také trochu nekonvenční. Rozhodla se proto, že se nesmíří s domácí výukou. Ve svých čtrnácti letech se rozhodla, že by ráda složila maturitu na gymnáziu a ve studiu pokračovala na univerzitě, obor medicína. Nicméně u svých blízkých nenašla mnoho pochopení. Otec požádal o názor několik lidí. Jejich názory nebyly zrovna takové, jak by si Marie Czapská představovala. Jedním z otcových poradců byl abbé, který vychovával bratrance Marie Czapské. Ten se vyjádřil ve smyslu, že Marie Czapská neoplývá výjimečnou krásou a těžko se jí bude hledat životní partner, ať tedy raději studuje. Dalším otcovým rádcem byl jeho švagr, který se vyjádřil tak, že děvčeti musí stačit domácí výuka a její hlavní povinností je znalost francouzského jazyka a hry na klavír. Ale ani tyto názory Marii Czapskou neodradily od jejího plánu. Otec jí sehnal učitele, kteří ji připravovali k maturitě, a kterou nakonec Marie Czapská v roce 1911 úspěšně složila. Maturita však neobsahovala latinu (jak jsem již zmínila, tu se učili pouze chlapci) a nazývaná byla jako maturita „pro slečny“. Díky této zkoušce se tak mohla stát mimořádnou posluchačkou vysoké školy.⁶⁹

A jak vypadalo vzdělávání dětí v domě Nádherných? Podle dobrých šlechtických zvyků, jež téměř všichni členové této vrstvy dodržovali, probíhala výchova i vzdělávání úplně stejně jako u dvou již zmiňovaných rodin. První guvernankou, která se v domě Nádherných objevila, byla irská vychovatelka Mary Cooneyová, zvaná May-May. Ta se pro rodinu Nádherných ale stala téměř členem rodiny a strávila s nimi celý život. V dospělosti Sidonii

⁶⁹ CZAPSKA, Maria. *Evropa v Rodině*. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1887-8. s. 289-291.

Nádhernou doprovázela na jejích zahraničních cestách. Děti si jí oblíbily i přes to, že byla klasickou „chladnou“ Angličankou, která nikdy příliš neprojevovala své city, a vždy se chovala přesně podle pravidel. Díky její chladné anglické povaze se po čase vytvořil problém mezi ní a paní domu. Baronka Amélie byla, jak už bylo řečeno, ve vztahu ke svým dětem spíše benevolentní, vztah mezi nimi nebyl svázán pravidly chování. To se samozřejmě nelíbilo May-May, která upřednostňovala pravidla a osvědčené zvyky (na které ale byla zvyklá ze své rodné země). Díky své vychovatelce si rychle osvojily angličtinu, která se stala mezi sourozenci dorozumívacím jazykem. S rodiči pak děti mluvily německy, češtinu se učily od služebnictva a nikdy se nestala jejich „rodným“ jazykem i přes to, že Čechy a Vrchotovy Janovice považovaly (obzvláště Sidonie Nádherná) za svůj domov.

A jak tomu bylo u Sapiehů i Czapských, bratři Charlie i Johannes také odešli na další studia do Prahy na gymnázium v době, kdy jim bylo dvanáct a třináct let. Sidonie zůstala doma, kde se až do svých osmnácti let učila se svoji domácí učitelkou, Josou Jiroušovou, která však nezanechala v Sidonii Nádherné takovou stopu, jako již zmíněná May-May.⁷⁰

I přes to, že Sidonii Nádherné nebylo dopřáno univerzitní vzdělání (po kterém ve skrytu duše toužila), se ale snažila vzdělávat se, co nejvíce mohla. Její znalosti z oblasti literatury a umění byly opravdu velké, vzájemné pocity z nových knih si pak vyměňovala se svým bratrem Johannešem.

Trend domácích učitelek, ale nebyl obvyklý jen v době, která je popisována nebo v předcházejících letech. Tento šlechtický zvyk pokračoval i v dalších letech 20. století. Anna z Branických Wolská, Xawery Krasicki⁷¹ i Zeneida z Zamojských⁷² byli vyučováni v domácím prostředí. Zmíněné dámy byly vyučovány doma, závěrečné zkoušky pak skládaly na gymnáziích. Také jim byly samozřejmě vybírány zahraniční učitelky, pro kvalitní znalost cizích jazyků. Xawery Krasicki, stejně jako synové Matyldy Sapiežyny, bratři Marie Czapské a Sidonie Nádherné, studoval mimo domov.⁷³

Sidonii Nádhernou pojí s Marií Czapskou, kromě stejného typu výuky, ještě jedna zlomová událost z dětství. Obě dvě v útlém věku ztratily jednoho rodiče. U Marie Czapské to byla matka Josefina, která zemřela, když Marii Czapské bylo pouhých devět let. Sidonie Nádherná ztratila otce v deseti letech. Jak obě dvě tato smutná rodinná událost poznamenala? Matka Marie Czapské už po několik let před svojí smrtí nebyla v nejlepší zdravotní kondici.

⁷⁰ SAK, Robert. BEZECNÝ, Zdeněk. *Dáma z rajskeho ostrova. Sidonie Nádherná a její svět*. Praha, 2000. ISBN 80-204-0852-5. s. 29-30.

⁷¹ Xawery Krasicki (1911).

⁷² Zeneida z Zamojskich (1913).

⁷³ MILLER, Marek. *Arystokracja*. Warszawa, 1998. ISBN 83-7180-357-5. s. 42.

Časté porody, cestování ji k tomu silně napomohlo. Osudným se jí pak stalo poslední dítě, které porodila. V těhotenství ji postihl zánět slepého střeva a ten jí se společně s porodem stal osudným. Protože umírala poměrně dlouhou dobu, stihla se se všemi dětmi rozloučit. Svě nejstarší dceři pak řekla, že musí zastávat v rodině její místo. I v posledních chvílích po ní bylo vyžadováno (ačkoli jí bylo pouhých šestnáct let), aby zachovala tvář a neprojevovala smutek a lítost a šla tak příkladem svým sourozencům. Marie Czapská ale ve svém útlém věku nebyla zatím schopna chápat, co se děje. Proto jak to tak bývá, dětské bolesti rychle přebolí a život pro ně jde dál.⁷⁴

Otec Sidonie Nádherné zemřel ve věku pouhých čtyřiceti šesti let na zápal plic. Protože s ním sourozenci Nádherní trávili poměrně mnoho času, ztrátu otce prožívali zřejmě citelněji. Děti s ním trávily mnoho času sportovními aktivitami a teď neměly nikoho, s kým by mohly provádět tyto aktivity. Protože smrt otce ale byla ztrátou hlavy rodiny, znamenalo to pro Sidonii Nádhernou a její bratry ještě jednu životní změnu, která se po smrti matky v rodině Czapských neodehrála. Děti z rodu Nádherných dostaly poručníka. Tím se stal bratr jejich matky Vilém Klein z Wisenbergu. A protože díky této „funkci“ získal mnohá práva, ovlivňoval život rodiny ve Vrchotových Janovicích poměrně značným způsobem. Ale protože všechny děti byly spíše volnější a svobodomyšlnější povahy, nic si z poručnictví strýce nedělaly. Pro Sidonii Nádhernou se náhradní autoritou po otci stal její bratr Jan.⁷⁵ Ale možná i smrt otce způsobila v životě Sidonie Nádherné jednu věc, která nebyla ve šlechtických kruzích obvyklá. Jak vyplývá z předchozího textu, děti Matyldy Sapieżyny i Marie Czapské a její sourozenci byli po celou dobu dětství obklopeni guvernankami, učitelkami, které je v podstatě vychovávaly a staraly se o ně. To matka Sidonie Nádherné se o výuku a volný čas dětí zajímala více. Byla to ona, kdo v sourozencích Nádherných podnítila zájem o literaturu, umění. Děti jí také doprovázely na zahraničních cestách, což v rodinách Sapieżů a Czapských byla téměř výhradně aktivita rodičů.

2.2. Domov

Nevylučitelnou součástí šlechtického majetku byl dům-palác. Ne vždy to byl ale jenom jeden. Bylo absolutně normální, že šlechtické rodiny vlastnily nemovitostí více

⁷⁴ CZAPSKA, Maria. *Evropa v Rodině*. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1887-8. s. 210-213.

⁷⁵ WAGNEROVÁ, Alena. *Sidonie Nádherná a konec střední Evropy*. Praha: Argo, 2010. ISBN 978-80-257-0329-8. s. 36-37.

v různých lokalitách. Ale opravdovým domovem se stal jenom jeden dům. Zbylé objekty pak sloužily spíše jako noclehy při cestách nebo výletní místa, kde se dal strávit čas. Často se hlavní paláce a domovy šlechticů nacházely na vesnicích a ne ve velkých městech. Byty a domy ve městech sloužily pouze k přebývání, když se šlechtici rozhodli zúčastnit se různých společenských akcí nebo bylo nutné zařídit povinnosti na úřadech. To, že hlavní paláce byly na vesnicích, bylo spojeno hlavně s výhodou, že majitel domu a přilehlého okolí měl dohled nad svým majetkem a pracovníky. Také unikli shonu měst a vesnický klid měl dobrý vliv také na jejich pohodu a poklidný chod celé rodiny.⁷⁶

Rodiny Sapiehů, Czapských a Nádherných jsou si v tomto ohledu velice podobné. Všechny tři rodiny se snažily o to, aby ve svých palácích vytvořily domov-zázemí celé rodiny, do kterého se její členové budou rádi vracet. Pro Sapiehy se tímto ústředním bodem stala Siedliska, pro Czapské Przyłuki a pro Nádherné Vrchotovy Janovice. Majitelé těchto panství se nesnažili vytvořit pouze budovy hodné reprezentace, ale také místo, kde by se scházela celá rodina a její členové by se tam rádi vraceli. Za tímto účelem například budoval sídlo v Krasieczyně⁷⁷ Adam Stanisław Sapieha.⁷⁸ Symbolem lásky ke svým dětem a zřejmě i toho, že rodina měla domov právě zde, nechal po narození svých dětí v přilehlém parku vysadit pět dubů, které symbolizovaly syny a dvě lípy jako symbol narozených dcer.⁷⁹

Jak takové šlechtické paláce vypadaly? Samozřejmě byly pokoje jako ložnice, dětské pokoje, jídelny, kuchyně, pokoje pro služebnictvo. Ale jen jedna místnost měla tu nedůležitější úlohu- salon. Pro paní domu to byla chloubka celého obydlí, a proto se snažila, aby tato místnost byla nejlépe, nejmódněji vybavená. Odpoledne nebo večer se zde setkávali obyvatelé domu (rodina, rezidenti, hosté), aby spolu strávili pár chvil. Svůj čas zde trávili společnými rozhovory, hráli na hudební nástroje a bavili se. Tento pokoj byl vždy v centrální části domu a u magnátských rodin se s ním můžeme setkat už v době baroku.⁸⁰

Po příchodu do salónu největší pozornost upoutal krb. Ten byl nejčastěji vyrobený z bílého nebo barevného mramoru a zakončený ozdobnou římsou. Na římsu krbu byly vystaveny různé porcelánové sošky a vázy. Nad krbem se umísťovala štukovaná řezba nebo

⁷⁶ TAZBIR, Janusz. *Kultura szlachecka w Polsce. Rozkwit-upadek-relikty*. Warszawa: Wiedza Powszechna, 1978. s. 17-19.

⁷⁷ Krasieczyn- ves v podkarpatském vojvodství.

⁷⁸ Adam Stefan Sapieha (1828-1903) – otec Pawła Sapiehy.

⁷⁹ CZAJOWSKI, Jacek. *Kardynał Adam Stefan Sapieha*. Wrocław, 1997. ISBN 83-04-04271-1. s. 6.

⁸⁰ KOWECKA, Elżbieta. *W salonie i w kuchni. Opowieść o kulturze materialnej pałaców i dworów polskich w XIX w.* Warszawa, 1984. s. 59.

velké zrcadlo.⁸¹ Někdy se místo krbu do místnosti umísťovala velká bílá krbová kamna na nožičkách. Na stropě visel velký závěsný lustr. Na stěnách kromě zrcadel, visely podobizny významných osob. Ale i obrazy podléhaly módě, takže například po listopadovém povstání zmizel ze salónů obraz cara. Stálíci se ale stal portrét Napoleona⁸² a Kościuszki.⁸³ Další podobizny pak byly rodinných předků, na které byla rodina hrdá. To je fenomén, který se objevuje v životě šlechty. Každý člen šlechtického rodu musel být hrdý na slavné předky, kteří nějakým způsobem zasáhli do chodu dějin. A jejich portréty a předměty tvořily velkou část vybavení jak salónu, tak i dalších místností v domě.⁸⁴

V salónu nesměly chybět pohodlné lenošky, křesla, podnožky, velký oválný stůl, okolo kterého byly umístěny židle. Ozdobou pokoje bylo také ozdobné kovové krbové nářadí. Atmosféru místnosti pak dotvářel hudební nástroj. Ten se měnil podle aktuálního trendu, ale nejčastěji to byly různé druhy pian. V blízkosti instrumentu stál stůl, sloužící karetním hrám. Celou atmosféru pokoje dotvářelo mnoho ozdobných rostlin, které byly pěstovány ve velkých květináčích a koších.

Vedle salónu se nacházela místnost, tak zvaný budoár, která byla určena výlučně paní domu. Byl zařízen útulně, příjemnými barvami, tak aby bylo na první pohled jasné, že zde „vládne“ žena. Budoár byl vybaven spíše menším nábytkem a nechyběl zde velký počet cetek, které dostávala paní domu jako dárky od rodiny a přátel. Důležitým vybavením pokoje byl malý psací stůl nebo sekretář, na kterém psala paní domu dopisy. Posílání listů bylo téměř povinností každé šlechtičny. Ta informovala o každodenních radostech i starostech rodiny, přátele i sousedy. Také musela myslet na všechny narozeniny, svátky a výročí blízkých osob a to se samozřejmě pojilo s písemnou gratulací. Dále se zde dámy zabývaly svými koníčky. Nejčastěji to bylo kreslení a ruční práce a vázání kytic z řezaných květů.

A protože všechny rodiny, ať už Czapští, Sapiehowé i Nádherní, byly umělecky založené a velkou část jejich dne zaplňovala četba, dá se předpokládat, že i v jejich palácích byly umístěny také knihovny. V nich se nacházely vzácné historické knihy, ale i moderní literatura, časopisy domácí i zahraniční. Knihy byly uloženy v prosklených skříních, u kterých byly pojízdné schůdky, aby se čtenář mohl dostat do nejvyšších polic. V místnosti stálo

⁸¹ Těch bylo v celém salóně nespočet, jelikož se zavěšovala na téměř všechna volná místa a opticky zvětšovala pokoj.

⁸² Napoleon Bonaparte (1769-1821). Francouzský císař v letech 1804-14 a v roce 1815.

⁸³ Kościuszko Tadeusz (1746-1817). Vůdce polského protiruského povstání 1794.

⁸⁴ USTRZYCKI, Mirosław. *Ziemianie polscy na Kresach 1864-1914. Świat wartości i postaw*. Kraków, 2006. ISBN 83-89243-43-1. s. 126-128.

několik větších stolů, aby byl prostor, kde číst knihu. V prostoru stály velké globusy a na stěnách visely staré mapy.

Mladí manželé Czapští ihned po svatbě toužili natolik po vlastním domově, který by už řídili sami a starali se o jeho celý chod, že ani neodjeli na obvyklou svatební cestu. Do Przyłuk odjeli také proto, že se blížila zima, která v této oblasti začínala dříve než jinde. Chtěli ihned převzít provoz domu, ale také se zabydlet. S těmito povinnostmi byl spojený také výběr zaměstnanců a hlavně zabydlení se mladé novomanželky. Ta si s sebou do nového domova přivezla pro lepší zabydlení bohatou výbavu. Ta obsahovala množství prádla, ale také ubrusů, ručníků a dětské pleny pro plánované potomky.⁸⁵

A jak vypadalo okolí domu v Przyłukách, který rodina Czapských obývala? Dům byl obklopen přírodou. Poblíž bylo několik rybníků, lipová alej a celá zahrada byla rozvržena do několika teras. V okolí domu bylo také několik kapliček. Samotný dům byl v době, kdy se mladí novomanželé do domu nastěhovali, zabydlen pouze částečně a to pouze v jednom patře. Vybaveny byly pouze nejdůležitější pokoje a to pravděpodobně salon paní domu, otcova pracovna, hlavní salon a jídelna. Hostinské pokoje, které byly v každém šlechtickém paláci nezbytností, byly teprve plánované. Dům se postupem času, jak přibývalo dětí, rozrůstal.⁸⁶ O samotném vybavení domu se ale z paměti Marie Czapské více nedozvídáme. Pravděpodobně ale celý dům splňoval veškeré požadavky šlechtického obydlí. Takové domy nebyly přizpůsobeny pouze rodinnému pohodlí, ale musely také splňovat roli společenské reklamy a svým vzhledem reprezentovat svého majitele. Pokoje byly rozdělené na soukromé místnosti, které byly vybaveny prakticky a dobře tak sloužily svým obyvatelům. Další pokoje, které splňovaly reprezentativní funkci, nebyly často vybaveny účelně, ale spíše pro oko.⁸⁷ Víme ale, že v jedné věci se palác Czapských od jiných lišil. V době, která je v této práci popisovaná, bylo zvykem, že místo dnešního typu toalet a koupelen, se užívaly nočníky a vany do, kterých bylo nutné vařit vodu a tu po koupeli vylévat. Kanalizace, která byla potřebná pro „moderní“ hygienu, nebyla ani na počátku 20. století samozřejmostí. U Czapských však ano. Kam až sahá paměť Marie Czapské, dům v Przyłukách kanalizaci měl, všechny toalety měly přívod vody a v domě byla také tekoucí voda.⁸⁸ Jiné šlechtické rodiny,

⁸⁵ CZAPSKA, Maria. *Evropa v Rodině*. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1887-8. s. 139-140.

⁸⁶ CZAPSKA, Maria. *Evropa v Rodině*. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1887-8. s. 176-180.

⁸⁷ DAVIES, Norman. *Boże igrzysko: Historia Polski*. Kraków: Wydawnictwo Znak, 2008. ISBN 978-83-240-0654-0. s. 241.

⁸⁸ CZAPSKA, Maria. *Evropa v Rodině*. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1887-8. s. 186.

jak už bylo řečeno, užívaly na počátku 20. století vany bez přívodu vody a bez sifonu. Vany byly většinou cínové nebo měděné, známkou luxusu pak byly vany mramorové.⁸⁹

Pro Matyldu Sapieżynu bylo vytvoření domova krátce po svatbě během na delší trať. Důvodem bylo časté stěhování rodiny podle pracovní činnosti manžela Pawła Sapiehy. V době, kdy krátce po svatbě žili ve Lvově, byla Matylda Sapieżyna velice spokojená s tamějším bydlením. I když byl pro ni dům trochu tmavý, byl zařízen tak, jak si přála. Spokojená ale byla také proto, že byla v centru dění, ve velkém městě a mohla se tak setkávat s řadou lidí, kteří chodili do jejich domu na přátelské návštěvy. Velkou částí vybavení tohoto domu (stejně jako v Siedliskách) byly čínské předměty, které přivezl ze své cesty po Asii⁹⁰ Paweł Sapieha.

Po přestěhování do Jaśla měla Matylda Sapieżyna zpočátku problém s bydlením. Jejich byt byl v tak hrozném stavu, že se Matylda Sapieżyna musela na čas ubytovat jinde a čekala, než se jejich byt přestaví. Ale i přes tyto nevydařené začátky byla léta strávená v Jaśle pro Matyldu Sapieżynu těmi nejhezčími vzpomínkami. Poprvé cítila, že vytvořili místo, kterému mohli říkat domov.

Po dvou letech strávených v Jaśle nastal čas návratu do Siedlisk. Tam už celá rodina zůstala až do počátku první světové války roku 1914. Dům v Siedliskách, který původně koupil otec Pawła Sapiehy, si mladí manželé přáli přebudovat na malý palác hodný jejich postavení. Ale podle vzpomínek Matyldy Sapieżyny, vchod do domu tomu přímo neodpovídal a ani první vzpomínka na dům nebyla taková, na jakou by Matylda Sapieżyna ráda vzpomínala. „...nedokážete si představit, jak vypadal, když jsme 14. 3. 1893, v den našeho sňatku o osmé večerní přijeli taženi čtyřmi koňmi před tzv. od nynějška „palác“, který neměl nic společného s jinými paláci na světě!“⁹¹ Nicméně, jak byla venkovní část domů nevzhledná, o to hezčí byly vnitřní pokoje. Ty byly originálně, ale zároveň pohodlně zařízené, mimo jiné pařížským nábytkem a také již zmiňovanými čínskými a asijskými ozdobami z cest Pawła Sapiehy. Matylda Sapieżyna měla svoji vlastní ložnici, ke které byl připojený malý salonek a manželova pracovna. Dozvídáme se také, že v domě byla „školní místnost“, která sloužila pro výuku dětí.⁹²

⁸⁹ KOWECKA, Elżbieta. *W salonie i w kuchni. Opowieść o kulturze materialnej pałaców i dworów polskich w XIX w.* Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1984. s. 105-106.

⁹⁰ Paweł Sapieha při své cestě navštívil Japonsko, Čínu, zpáteční cestu do Polska podnikl přes Sibiř a Petěrburk.

⁹¹ SAPIEŻYNA, Matylda z Windisch-Graetzów. *My i nasze Siedliska.* Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2007. ISBN 978-83-08-04011-9. s. 10.

⁹² SAPIEŻYNA, Matylda z Windisch-Graetzów. *My i nasze Siedliska.* Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2007. ISBN 978-83-08-04011-9. s. 11-13.

A jak vypadalo prostředí, ve kterém žila Sidonie Nádherná? Sidoniin otec krátce po narození dvojčat plánoval rozsáhlou rekonstrukci janovického zámku. K úpravám v tak velkém měřítku, jak bylo plánováno, ale nedošlo. Zámek tak zůstal po celý život Sidonie Nádherné takový, jak si ho pamatovala. Tak jak již bylo zmíněno, v domě se nacházela soukromá kaple, která byla v té době součástí téměř každého domu vysoké šlechty (u rodiny Czapských byla po smrti matky její ložnice také přeměněna na soukromou kapli). Přízemí domu bylo určeno spíše pro služebnictvo (stejně tak u Czapských), kde mělo své pokoje, jídelnu, byla zde také kuchyň. Podobně jako u Sapiehů, kteří jeden z pokojů nazvali „čínským“, protože se v něm nacházely předměty z dalekých cest po Asii, i u Nádherných se nacházel pokoj, který byl vybaven zvláštnostmi z cest. Tento pokoj se nazýval „italský“ a byl vybaven italskými obrazy, sochami. V celém domě ale byl nespočet místností, které měly každá jiný účel, většinou to byly salony sloužící k přijímání hostů. I matka Sidonie měla vlastní salon, tak jak bylo u paní domu zvykem, hlavním bodem tohoto pokoje byl krb ve tvaru stromu, knihovna, stoly. Děti pak měly každý svůj pokoj a svůj salon, kde mohly trávit svůj volný čas. Později, již v dospělosti Sidonie Nádherné, byly v domě i dvě místnosti určené k obývání jejímu příteli Karlu Krausovi.⁹³

Jak vypadal život rodiny Branických ve slavném paláci Wilanów?⁹⁴ Protože místnosti v paláci byly velké, chladné a nepříjemné, což nevyhovovalo jeho majitelům v představě teplého domova, bylo k paláci na sklonku 19. století přistavěno jedno křídlo. V něm se poté odehrával rodinný život všech následujících generací této rodiny. A jak již bylo řečeno, v domech aristokracie bylo mnoho místností, které sloužily pro společenskou reklamu. Ne jinak tomu bylo i u Branických. Ale právě nově zbudované křídlo se stalo rodinným hnízdem, kde bylo cítit lásku, teplo a vřelost, a ne jen společenskou prestiž. Ale ze vzpomínek Anny Branické se dozvídáme, že rodina samozřejmě měla i další majetky a to zejména na Ukrajině. Další palác, který ležel na tomto území, byl svojí koncepcí trochu nezvyklý. Nebyl postaven jako jeden ucelený dům/palác, ale v prostoru parku byl rozdělen na čtyři pavilony - císařský, plesový, hostinský a rodinný. Již z názvů těchto „domků“ je jasné, k čemu každý jeden z nich sloužil. Co ale na tomto rozložení domů bylo opravdu neobvyklé? Tyto pavilony byly od sebe poměrně dosti vzdálené a přemístění se z jednoho do druhého znamenalo přejet ve speciálních vozících.⁹⁵

⁹³ SAK, Robert. BEZECNÝ, Zdeněk. *Dáma z rajskeho ostrova. Sidonie Nádherná a její svět*. Praha, 2000. ISBN 80-204-0852-5. s.21-23.

⁹⁴ Tento barokní palác byl původně postaven pro polského krále Jana III. Sobieského, leží ve čtvrti Wilanów ve Varšavě. Rodina Branických zde žila od roku 1892.

⁹⁵ MILLER, Marek. *Arystokracja*. Warszawa, 1998. ISBN 83-7180-357-5. s. 12, 37-38.

2.3. Zdraví

Zdravotní problémy a nemoci se nevyhýbaly ani té nejvyšší společenské vrstvě. Samozřejmě vše bylo zapříčiněno dobou, která je v této práci popisovaná. Lékařská péče a léky nedosahovaly takové úrovně, jak jsme zvyklí dnes. Zdravotními problémy trpěly bez výjimky i Matylda Sapieżyna, Marie Czapská i Sidonie Nádherná. Počet bronchitid, nachlazení, chřipek ani není možné popsat, jelikož v době, kdy ani honosná sídla nebyla dostatečně vytápěná, se nebylo čemu divit. Díky tomu, že šlechtici měli přístup k literatuře, časopisům a hodně cestovali po Evropě, měli vědomosti z oblasti hygieny, díky kterým se tak dalo předejít mnoha nemocem.

Zdravotní problémy provázely už počátek vztahu Matyldy Sapieżyny a Pawła Sapiehy. Jejich plánovaná svatba musela být několikrát odložena. Matylda Sapieżyna těsně před svatbou onemocněla tyfem a budoucí manžel Paweł měl zdravotní potíže z vyčerpání po svém cestování po Asii. Paweł Sapieha také od dětství trpěl potížemi s žaludkem a střevy (kterým cestování zrovna nepomohlo). Jeho zdravotní stav se postupem času zhoršil natolik, že si několik let vyžadoval léčení a speciální diety. Proto většinou jedl pouze studené maso, strouhanou zeleninu, brambory a těstoviny.

Ale protože vzpomínky Matyldy Sapieżyny jsou vedeny až v době, kdy měla děti, je jasné, že se starala hlavně o jejich zdraví. Například když v roce 1909 její syn Paweł onemocněl spalou, přesunula se s ním Matylda (společně se služkou) do blízkého domku, kde s ním pobývala několik týdnů. A i když byl syn nemocen, užívala si Matylda Sapieżyna chvíle klidu a pohody, kdy se zabývala všedními záležitostmi a nejvíce času trávila četbou.⁹⁶ Ale jak jsem již podotkla, nachlazení spojených s horečkou, zápalů plic prodělaly děti i sama Matylda Sapieżyna za svůj několik. Vždy však byly v péči lékaře a všechny nemoci přežily ve zdraví. Bohužel ale ne všichni, obzvláště starší lidé, nenesli tyto lehčí choroby tak lehce. Děti i lidé v nejlepší věku se z nemoci rychle dostanou. Otcí Matyldy Sapieżyny, Ludwigu Windisch-Graetzowi⁹⁷ se obyčejná chřipka, která přešla do zápalu plic, stala osudným. Stejně nemoci, v této době ohrožující život, podlehla také její matka.

A i když celá rodina i sama Matylda Sapieżyna v průběhu života trpěla různými nemocemi, nevyhnuly se jim ani ty závažnější. Na sklonku první světové války v roce 1918

⁹⁶ SAPIEŻYNA, Matylda z Windisch-Graetzów. *My i nasze Siedliska*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2007. ISBN 978-83-08-04011-9. s.184.187.

⁹⁷ Ludwig Josef Nikolaus Christian Windisch-Graetz (1830-1904).

Matylda Sapieżyna onemocněla příušnicemi. Protože se v té době nacházela ve Lvově, musela celý průběh tohoto infekčního onemocnění strávit v izolaci. Ale i když léčení není zrovna příjemné, pro Matyldu Sapieżynu tato nemoc znamenala pravý opak. Protože ve Lvovském domě strávila mnoho času a vázaly ji k němu hezké vzpomínky, nepřišlo ji to až tak hrozné. O rok později přišla další těžší nemoc. Na zpáteční cestě ze Zakopaného cítila příznaky choroby, kdy si odborníci mysleli, že se znovu nakazila tyfem a bude muset být přemístěna na infekční oddělení. Nakonec se ale ukázalo, že to byla španělská chřipka, virus, který zabil miliony lidí. Protože Matylda Sapieżyna v té době prožívala velice hektické období, přičítala nemoc oslabení organismu. Úleva a úplné vyléčení nastalo až po přiložení pijavic.

Když už je zmiňováno zdraví, nemůžeme opomenout ani zdraví psychické. S tímto problémem měla stejné zkušenosti Matylda Sapieżyna, ale také Sidonie Nádherná. Obě zažily smutnou rodinnou událost, kdy se člen rodiny rozhodl ukončit svůj život vlastní rukou. U Matyldy Sapieżyny se tak stalo u syna jejího bratrance Vincenze.⁹⁸ Ten byl, jak tvrdí sama Matylda Sapieżyna, velice citově založený člověk, ale ne silného zdraví, a hlavně velice mírným a hodným člověkem. Protože pravděpodobně nebyl v pořádku ani po psychické stránce a k tomu všemu se ještě připojila zrada milované ženy, rozhodl se pro sebevraždu. Tu spáchal tak, že se sám zastřelil, držíc v jedné ruce krucifix a v druhé fotku ženy, kterou miloval a která ho zradila.⁹⁹

Sidonii Nádhernou, jak již bylo řečeno, tato nešťastná životní událost potkala také. Sebevraždu v mladém věku spáchal její bratr Johannes. Sama Sidonie Nádherná si ale do konce života nepřiznala, že život opustil ze svojí vůle, jelikož nedokázala pochopit, jak mohl odejít, když ona ho tolik milovala a hledala v něm životní oporu (obzvláště po smrti otce). Co bylo důvodem jeho rozhodnutí? Pravděpodobně pohlavní choroby syfilis a kapavka, jimiž se nakazil při svých návštěvách v nevěstincích. Jak známo, syfilis byla na počátku 20. nevléčitelnou chorobou. Ke všemu zřejmě přispělo i to, že Johannes byl také citově založený, trpěl depresemi a vidina toho, jak pacienti s syfilidou končí svůj život, udělala jistě své. Průběžně jezdil na léčení do sanatorií, ale i přes to věděl, že nic neodvrátí osud, který ho čekal. Proto se 28. 5.1913 rozhodl pro dobrovolný odchod ze světa. Jak už ale bylo řečeno,

⁹⁸ Vincenz Alfred Wilhelm Gabriel Windisch-Graetz (1882-1913).

⁹⁹ SAPIEŻYNA, Matylda z Windisch-Graetzów. *My i nasze Siedliska*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2007. ISBN 978-83-08-04011-9. s. 224.

Sidonie Nádherná si nebyla po celý zbytek života připustit, že bratr spáchal sebevraždu a trvala na tom, že příčinou smrti byla srdeční zástava.¹⁰⁰

A co zdraví Sidonie Nádherné? Víme, že v průběhu života utrpěla pár úrazů, které si přivodila při svých tolik oblíbených sportovních činnostech. Při pádu z koně si v roce 1910 zlomila zápěstí, o šest let později si při lyžování zlomila nohu a celý měsíc měla na noze sádku a musela chodit o berlích. Dozvídáme se také, že trpěla „pseudoleukémií“. Nespecifikuje, jaké obtíže a problémy tuto nemoc doprovází. Víme pouze to, že na radu lékaře trávila co nejvíce času v horském prostředí.¹⁰¹

To dětství Marie Czapské bylo poznamenané chorobou. Od útlého dětství trpěla infekcí v levém oku, která způsobila, že měla oko do konce života zničené. Tomuto jejímu onemocnění ale nikdo z rodiny nevěnoval příliš velkou pozornost, a i když při tomto onemocnění bylo nutné nevystavovat postižené oko přímému a jasnému světlu, nikdo se o to, aby čas trávil v přítmí, nestaral. Proto její oči byly stále zarudlé a plné hnisu. Po vyléčení uší přišly ale na řadu další zdravotní problémy-vředy u uší. Jediná možnost, jak vyléčit tyto nepříjemné vředy byla, opravdu velice nepříjemná. Vředy musely být čištěny dehtovým mýdlem, kdy se vředy musely celé rozedřít, aby se mýdlo dostalo dovnitř.¹⁰²

Ale stejně tak jako u Sapiehů v průběhu dětství trpěli všichni sourozenci Czapských různými běžnými nemocemi (neštovice, spalničky). V době, když bylo kterékoli dítě nemocné, bylo třeba, aby bylo v izolaci od ostatních dětí. Proto si je jejich matka brávala v době nemoci do své ložnice, kde se o ně starala a předcházela tak rozptýlení nákazy. Ale při každé nemoci, ať už to bylo nachlazení nebo bronchitida spojená s horečkou, byl do domu Czapských vždy přivolán lékař, který nemocnému předepsal léky nebo jiné léčebné metody. Jako prevenci před jakýmkoli onemocněním lékař doporučoval lžičku rybího tuku před každým jídlem.¹⁰³

Ale jednomu ze sourozenců Czapských se také v dětství stal velice závažný úraz. V době, kdy probíhala zemědělská výstava, které se zúčastnila (a také ji organizovala) rodina Czapských, se soutěžilo o nejlépe vystrojený vůz. Tuto cenu vyhráli Czapských, ale ve chvíli, kdy opouštěli dráhu, se jim začali plašit koně. Vůz se převrhl a všichni z něj vypadli. Všichni

¹⁰⁰ WAGNEROVÁ, Alena. *Sidonie Nádherná a konec střední Evropy*. Praha: Argo, 2010. ISBN 978-80-257-0329-8. s. 85-89.

¹⁰¹ SAK, Robert. BEZECNÝ, Zdeněk. *Dáma z rajskeho ostrova. Sidonie Nádherná a její svět*. Praha, 2000. ISBN 80-204-0852-5. s. 59, 120-121.

¹⁰² CZAPSKA, Maria. *Evropa v Rodině*. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1887-8. s. 219.

¹⁰³ CZAPSKA, Maria. *Evropa v Rodině*. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1887-8. s. 219-220.

měli lehká zranění a modřiny, ale jedna ze sester, Elżbieta¹⁰⁴, utrpěla zranění ohrožující život. Při pádu se uhodila do hlavy a napříč jí praskla lebka. V první chvíli si všichni mysleli, že je dívka mrtvá, ale byla pouze v bezvědomí. Nicméně, děvče přežilo, a po několika týdnech, které strávila v nemocnici, se vrátila domů mezi své sourozence. Ale jak bylo toto těžké zranění léčeno, se nedozvídáme. Víme pouze to, že si Marie Czapská z návštěvy své sestry v nemocnici pamatuje, že nad čelem visel zraněné pytlík s ledem.¹⁰⁵

A jaké byly důvody smrti nejbližších příbuzných Marie Czapské? Její dědeček Emeryk Czapský¹⁰⁶ zemřel na tyfus. Průběh nemoci byl doprovázen také zánětem okostice a celá nemoc a postupné chřadnutí trvalo několik měsíců. Protože nikoho z rodiny lékaři nevarovali, že pro úplné vyléčení je zapotřebí klid a odpočinek a Emeryk Czapský byl zvyklý na aktivní život, nedoléčil nemoc úplně. To mělo za následek, že se nemoc vrátila a dědeček Marie Czapské zemřel ve věku šedesáti osmi let.¹⁰⁷

Další členové rodiny Czapských, kteří odešli v poměrně mladém věku, byli matka Marie Czapské, která zemřela na potíže provázející těhotenství (postihl ji zánět slepého střeva) a také strýc Karol Czapský.¹⁰⁸ Ten zemřel na tuberkulózu, se kterou bojoval po dobu několika let, musel kvůli ní opustit svoji milovanou práci (byl starostou Minsku) a poslední měsíce života strávil v různých sanatoriích, kde se mu lékaři snažili prodloužit a zkvalitnit zbytek života. Ale co bylo na smrti v těchto kruzích nejdůležitější- přijmout svátost. Tak se umírající mohli s klidem odebrat na věčný odpočinek. U všech výše zmíněných se tak stalo a celá rodina tak alespoň mohla věřit, že jejich duše naleznou klid.

2.4. Volný čas

I volný čas byl ve všech vrstvách individuální záležitostí. Každého člověka zaujme něco jiného, každý má vlohy k něčemu jinému. Proto se i záliby a trávení volného času liší. U šlechty můžeme říct, že všeobecně muži, nacházeli zálibu v lovech. Ty se pořádali na různých panstvích a jejich aktéři kvůli nim museli podnikat daleké cesty. Nicméně, následná trofej a hostina, vždy přilákala účastníky. A protože šlechtické rodiny byly vždy rozvětvené a rozmístěné po všech koutech Evropy, stejně jako i známí z aristokratické vrstvy, dosti času

¹⁰⁴ Elżbieta Czapka (1888-1872).

¹⁰⁵ CZAPSKA, Maria. *Evropa v Rodině*. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1887-8. s. 203-205.

¹⁰⁶ Emeryk Czapski (1828-1896).

¹⁰⁷ CZAPSKA, Maria. *Evropa v Rodině*. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1887-8. s. 159-163.

¹⁰⁸ Karol Czapski (1860-1904).

trávily aristokratky psaním dopisů právě s rodinnými příslušníky. S nimi si prostřednictvím listů dávali znát, co je v rodině nebo místě jejich bydliště nového.

Největší část dne Matyldy Sapieżyny zaplňovala starost o děti. V době, kdy celá rodina sídlila v Siedliskách, často svůj volný čas vyplňovala prací na zahradě, pomáhala zahradníkovi, starala se o záhony, pěstovala květiny, různé plodiny. Dokonce se zapojila do práce při chovu slepic. Samozřejmě nebylo nutné, aby tyto práce vykonávala, ale vyplnilo to její volný čas a z práce měla radost a cítila se prospěšná.

Ale jak bylo téměř pravidlem, každý příslušník šlechtické vrstvy, musel mít povědomí o základních historických událostech a zběhlí měli být i v základech klasických literárních děl. Pro někoho to bylo nutné zlo, pro někoho jiného se vzdělání a četba stali koníčkem a náplní všedních dní. Láska k literatuře a umění spojuje Marii Czapskou i Sidonii Nádhernou. Obě našly zalíbení v četbě, jež naplňovala značnou část jejich volného času. U Sidonie Nádherné to bylo dozajista podpořeno také tím, že jejím „životním“ partnerem byl literát Karl Kraus a přítelem Rainer Maria Rilke. Marie Czapská se zajímala jak o polskou literaturu, tak i ruskou. Jejimi oblíbenci se stali Konopnická, Orzeszková, Korczak i Tolstoj a Dostojevský, což naprosto odpovídalo prostředí, ve kterém Marie Czapská vyrůstala. Naproti tomu Sidonie Nádherná, ačkoli žila v Čechách a Vrchtovy Janovice považovala za svůj domov, nevěnovala příliš mnoho pozornosti českým spisovatelům. Jediní, jejichž díla přečetla, byl Julius Zeyer a Karel Matěj Čapek-Chod. V zálibě v literatuře se Sidonie Nádherná naprosto shodovala se svým bratrem Johannesem. V ní společně hledali cestu, kterou by se jejich životy měly ubírat. Oba dva si také vedli pečlivé zápisy o dílech, která kdy přečetli (byla to především díla německých autorů).

Sidonie Nádherná se ale díky své temperamentnější a volnomyšlenkářské povaze trochu lišila od Marie Czapské a Matyldy Sapieżyny. Ty považovaly za přirozené plnit svoje společenské povinnosti, udržovat společenské styky. Marie Czapská své první plesy, které absolvovala v osmnácti letech, navštívila s radostí a byly pro ni také místem, kde se mohla seznámit s novými a zajímavými lidmi. Ostatně plesy byly příležitostí pro mladé šlechtice a šlechtičny jak najít vhodného partnera pro život. Tak se také seznámili manželé Matylda a Paweł Sapiehowé. Pro Sidonii Nádhernou se ale její první tři plesy ve Vídni staly také posledními. Pozlátka aristokratických kruhů jí nudilo, věděla, že se každá mladá dáma jen snaží najít vhodného manžela, což ji odpuzovalo ještě více. Možná už tehdy věděla, že sama

není vhodnou kandidátkou na manželství. Proto raději svůj čas věnovala návštěvě milovaného divadla, kde navštívila několik koncertů, oper a také divadelních představení.¹⁰⁹

2.4.1. Cestování

Cestování bylo nedílnou součástí každodenního života šlechty. Často podnikali cesty, kdy se pohybovali mezi svými paláci a městskými byty, kde plnili společenské a politické povinnosti. A protože, jak už bylo řečeno v předchozí podkapitole, i zdraví šlechticů bylo vrtkavé, cílem cest bylo často také jejich posílení, a to hlavně v lázních nebo přímořských letoviscích. Jelikož aristokrati byli lidé vzdělaní s touhou po vědění, jejich cesty splňovaly také naučné cíle. Cestovalo se za uměním, ale když cesta měla například pracovní cíl, i tak se většinou našel čas proto, aby se poznalo dané město a navštívily se jeho historické památky. Jelikož je tato práce zaměřená na každodenní život tří žen, Matyldy Sapieżyny, Marie Czapské a Sidonie Nádherné, žen, které pracovní povinnosti jako takové neměly, budou v této podkapitole popisovány cesty spíše soukromého rázu nebo zdravotní. A protože jak už bylo výše zmíněno, cestování tvořilo značnou část každodenního aristokratického života, popíši pouze ty nejdůležitější cesty nebo cesty, o kterých se jejich aktérky nejvíce zmiňovaly.

Cestování Matyldy Sapieżyny tvořilo významnou součást jejího každodenního života. Její cesty byly často spojeny s návštěvou přátel téměř po celé Evropě a také se zálibou v umění. V lokalitách kam cestovala, často navštěvovala historické památky a významná umělecká místa.

Při cestování neměla Matylda problémy s komunikací díky své jazykové vybavenosti. Mluvila plynule německy, francouzsky, polsky, maďarsky i anglicky. Neměla pak problém získat známé v cizích zemích a zapojit se tam do jakékoli komunikace a také společenského života.

Při studiu synů v Anglii v Downside je často jezdila navštěvovat a několikrát si tuto cestu zpříjemnila návštěvou Londýna.¹¹⁰ I když oba manželé byli ze šlechtického rodu, při jediné své společné cestě se ubytovali ve skromném a levném hotelu. Ale už druhý den se ukázalo, že jsou zvyklí na jiné podmínky a přesunuli se do lépe vybaveného a exkluzivnějšího Grand Hotelu přímo v centru Londýna. Jelikož byla Matylda Sapieżyna velice umělecky

¹⁰⁹ SAK, Robert. BEZECNÝ, Zdeněk. *Dáma z rajskeho ostrova. Sidonie Nádherná a její svět*. Praha, 2000. ISBN 80-204-0852-5. s. 32-33.

¹¹⁰ SAPIEŻYNA, Matylda z Windisch-Graetzów. *My i nasze Siedliska*. Kraków, 2007. s. 151.

založená, obdivovala Londýn po historické stránce, jeho muzea i galerie. Obdivovala ale také technickou stránku města. Hlavně dokonalou organizaci, bohatství díky regulaci práce, a to jak město bylo vedeno k všeobecné spokojenosti lidu. Také porovnávala města v Polsku a v Anglii. Ruch, osvětlení a upravenost na hlavních ulicích Londýna se v té době mohly podle Matyldy rovnat Lvovu.¹¹¹ Ale překvapovaly ji židovské názvy obchodů a mnoho Židů mezi obyvateli londýnské čtvrti East End. Díky Židům byla tato část Londýna jasně rozpoznatelná od jiných čtvrtí. Porovnávala také chudinské čtvrti, které se od sebe v obou zemích příliš nelišily, i když polské v té samé době byly ještě špinavější a nuznější.

Jak už bylo řečeno, uměla výborně anglicky a nikdy neměla problém navštěvovat anglickou šlechtu a nacházet tak nové přátele. Její vynikající znalost anglického jazyka dokládá i fakt, že v Anglii navštěvovala divadlo a neměla problémy s porozuměním celého představení.

Naopak její manžel Paweł neovládal anglický jazyk, a cesta do Anglie tak pro něj byla nepříjemná. Při dojednávání studia staršího syna Alfreda v Downside nemohl komunikovat s ředitelem školy o tom, jak studium na škole vypadá, a veškerá konverzace tak zůstala na Matyldě. A to samozřejmě bylo pro muže v tomto období velice nepříjemné. I když perfektně ovládal němčinu, francouzštinu a domluvil se také srbsky a chorvatsky, na angličtinu podle Matyldy prostě neměl talent i přes její velkou snahu ho tomuto jazyku naučit.

Pro svoje umělecké založení podnikala Matylda další různé zahraniční cesty. Ne vždy bylo umění hlavním cílem cesty, ale Matylda si vždy našla čas na prohlídku kostela nebo historických budov v daném místě. Tak například podnikla cestu do Benátek, kde obdivovala poklady umění, muzea, kostely.¹¹²

Mnoho cest ve svém životě podnikla pro zdraví svých dětí. Často s nimi jezdila na ozdravné pobyty do hor nebo k moři. Kvůli zdraví své dcery Elżbiety strávila jednu zimu také v Zakopaném.¹¹³ Po ubytování v hotelu došla k názoru, že podmínky v Zakopaném jsou téměř primitivní. V této oblasti Polska v roce 1912 ještě neexistovaly vodní kohoutky ani kanalizace. Pokoje pro sloužící byly ve vlhkých a špinavých sklepech, mýdlová voda po koupelích byla vylévána na dvory, kde zmrzla a s přicházejícím jarem odtekla přímo na silnice. A celé město podle ní bylo neudržované a špatně zorganizované.

¹¹¹ SAPIEŻYNA, Matylda z Windisch-Graetzów. *My i nasze Siedliska*. Kraków, 2007s. 215.

¹¹² SAPIEŻYNA, Matylda z Windisch-Graetzów. *My i nasze Siedliska*. Kraków, 2007. s. 176.

¹¹³ SAPIEŻYNA, Matylda z Windisch-Graetzów. *My i nasze Siedliska*. Kraków, 2007. s. 222.

Jednou z významných cest, kterou ale podnikl manžel Paweł Sapieha sám, byla cesta do Říma. Jeho bratr Adam Sapieha ¹¹⁴ byl papežem vysvěcen krakovským kardinálem v Sixtinské kapli. ¹¹⁵

Díky všem cestám, které za svůj život podnikla, získala po celém světě mnoho přátel. Téměř v každém městě v zahraničí, kam přijela, znala někoho, s kým mohla trávit volný čas. Dokonce i v Anglii se seznámila s lidmi z tamější šlechty a díky své jazykové vybavenosti s nimi mohla komunikovat o všech možných tématech.

Ještě jedna zahraniční cesta, kterou Matylda Sapieżyna ve svém životě podnikla, stojí za to, aby v této práci byla zmíněna. Tato cesta se uskutečnila v roce 1929 a bylo to velikonoční pouť do Svaté země. Tuto cestu podnikla společně se svým švagrem kardinálem Adamem Sapiehou, manželem Pawłem Sapiehou, švagrovou Teresou Sapieżynou a neteří Jadwigou Sapieżynou (manželka a dcera bratra Pawła Sapiehy Leona Sapiehy ¹¹⁶). Výchozím bodem cesty byla Vídeň, ze které se vypravili do Egypta. Tam dopluli do Alexandrie a vlakem pokračovali do Káhiry. Zde si samozřejmě nemohli nechat ujít návštěvu muzea, pyramid. V Káhiře se také setkali s anglickým egyptologem, který jim vyprávěl o práci na vykopávkách a také o objevení hrobky Tutenchamona. Proto se společně s ním vydali ještě jednou do káhirského muzea, protože díky novému známému se dozvěděli o egyptských památkách ještě více. Celá atmosféra Egypta, bílý písek, blankytné moře, slunce na Matyldu Sapieżynu i její spolucestující udělala dojem. Cesta z Egypta pokračovala do Jeruzalému. Zde samozřejmě Matylda Sapieżyna se svými společníky navštívila ty nejvýznačnější křesťanské památky- Kostel Nanebevzetí, Olivetskou horu, Betlém. A protože, jak již bylo výše zmíněno, byla tato cesta pojata jako velikonoční pouť, součástí denního programu byly také mše a modlitby.

Dalším cílem této výpravy, ovšem už bez manžela Pawła Sapiehy, který onemocněl a zůstal v Jeruzalémě, bylo Mrtvé moře. To si Matylda Sapieżyna vždy představovala jako ponuré místo se špinavou vodou. Jaký byl její údiv, když spatřila průzračné moře v hezkém prostředí. O to víc jí poté udivilo, že řeka Jordán, ke které se posléze vydali, byla bahnitá a špinavá. Pokračují do Damašku. Ten jim připadl už více exotickým místem s orientálním duchem. Mimo jiné zde navštívili také místní trhy a továrnu koberců. Dva kousky orientálních koberců si také manželé Matylda a Paweł Sapiehowé odvezli domů. Ve všech místech, která navštívili, mají svého průvodce, často místní obyvatelé. Důvodem je samozřejmě co

¹¹⁴ Adam Sapieha (1867-1951)-bratr Pawła Sapiehy, kněz, krakovský kardinál.

¹¹⁵ SAPIEŻYNA, Matylda z Windisch-Graetzów. *My i nasze Siedliska*. Kraków, 2007. s. 212-213.

¹¹⁶ Leon Paweł sapieha (1856-1893).

nejdůkladnější poznání daného místa a získání co nejvíce informací. Zpáteční cesta vedla přes Bejrút, Kypr, Konstantinopol, Athény, Benátky, kde na přání Matyldy Sapieżyny strávili ještě dva dny. „...potom se uskutečnil banální návrat do našeho milovaného a chudého kraje, kde jsme zastihli pozdní jaro, naše úkoly-a naše trápení!“¹¹⁷

Sidonie Nádherná za svůj život také podnikla mnoho zahraničních cest. Na počátku dvacátého století však podnikne jednu z cest, při které pozná muže, se kterým ji bude pojít přátelství, po značnou část jejího života. Cesta byla zahájena roku 1906. Protože v této době bylo Sidonii Nádherné „pouhých“ dvacet jedna let a byla svobodnou mladou šlechtičnou, na cestě ji doprovázela její matka. Cesta vede přes Stuttgart, Karlsruhe, Bade-Baden a Štrasburk. V každém z měst byla nutná zastávka a objevování místních historických památek. Sidonii Nádhernou však nejvíce uchvátila štrasburská katedrála. Nicméně cíl cesty je jiný a cesta do hlavního města Francie pokračuje. Protože Sidonie Nádherná nechtěla nic ponechat náhodě, nastudovala si o pařížských památkách materiály dopředu, aby náhodou nevynechala nic významného. Například v Louvru strávily společně s matkou pět dnů. Důkladně si prohlížely a zkoumaly každý obraz i sochy. Navštívily také místní hřbitovy. Mohla tak vidět hroby literárních velikánů. Co ji zarazilo, že tito literáti měli většinou hroby obklopeny květinami a hrobka velkého polského hudebního skladatele Fryderyka Chopina ležela bez povšimnutí. Se svou matkou neopomněly navštívit každou historickou a uměleckou budovu, o které jen věděly. Sidonie Nádherná si o těchto zážitcích vedla cestovní deník, ve kterém uchovávala svoje zážitky a dojmy z těchto významných míst. Z historických dojmů vybočily tím, že navštívily pařížské manufaktury, kde mohly „obdivovat“ náročnou práci pracovníků. Ale proč tedy byla cesta do Paříže pro Sidonii Nádhernou v jistém smyslu zlomová? Už v průběhu turistických výprav ji zaujala některá díla sochaře Augusta Rodina.¹¹⁸ Její matka Amélie Nádherná nelenila a napsala slavnému umělci dopis s žádostí, zda by ho mohly společně s dcerou navštívit. Odpovědí jí bylo pozvání na návštěvu. Ano, jistě to bylo význačné setkání, ale Sidonii Nádherné nezasáhl do života zmiňovaný sochař, ale jeho sekretář. Rainer Maria Rilke.¹¹⁹ Ten se po zbytek svého života stal přítelem Sidonie Nádherné.¹²⁰

Odkrývání tajemství Evropy u Sidonie Nádherné pokračovalo hned následující rok po výletu do Paříže. Opět ve společnosti matky vyrazila do německého Berlína, kde zhlédla jak

¹¹⁷ SAPIEŽYNA, Matylda z Windisch-Graetzów. *My i nasze Siedliska*. Kraków, 2007s. 458.

¹¹⁸ Auguste Rodin (1840-1917)-francouzský sochař a kreslív, představitel symbolismu, zakladatel moderního evropského sochařství.

¹¹⁹ Rainer Maria Rilke (1875-1926)-německy píšící lyrik, prozaik, dramatik a překladatel.

¹²⁰ SAK, Robert. BEZECNÝ, Zdeněk. *Dáma z rajskeho ostrova. Sidonie Nádherná a její svět*. Praha, 2000. ISBN 80-204-0852-5. s. 40-44.

historické památky, tak také přírodu. Cesta pokračovala do Nizozemí a Belgie. Nikde neopomněla navštívit muzea a galerie, o kterých si vedla pečlivé poznámky do svého cestovního deníku. Dále pokračovalo cestování o dva roky později, kdy během roku 1909 zvládla procestovat část Itálie, odjela na výstavu do Mnichova a znovu do Berlína.¹²¹

Ještě za života svého bratra Johannese jezdila Sidonie Nádherná společně s ním do zahraničí, hlavně do Itálie, kde nakupovali umělecké předměty, obrazy, sochy, které se pak staly součástí jejich domu, paláce ve Vrchotových Janovicích. Cestování za uměleckými sbírkami také Sidonii Nádherné pomáhal při snaze zapomenout na smrt svého bratra Johannese. „*Honili jsme se za uměním v nejrůznějších zemích Evropy (...) v Itálii jsme zajížděli do nejnepatrnějších vesniček, abychom našli ten či jiný obraz (...)*“.¹²²

Také u rodiny Czapských mělo cestování své místo. Jak již bylo zmíněno výše, i díky cestování Marie Czapská často neviděla svoje rodiče, protože cestování věnovali poměrně dost času a na své cesty sebou děti nebrali. Jak vzpomíná sama Czapská, do svých osmi let necestovala téměř vůbec. Právě v tomto věku byla poslaná společně se svojí sestrou Karolinou a učitelkou, která jim dělala doprovod, k moři, do Šwinoujścia, kde si měla vyléčit své nemocné oko. Vyléčení oka se nezdařilo, ale i přes to, že tyto zážitky vnímala pouze jedním okem, v ní zanechaly zážitky (ty byly jak pozitivní, tak i negativní). A to hlavně místní zoologická zahrada a akvárium. Moře, které viděla poprvé, v ní ale nadšení nevyvolalo. Nebylo to její vysněné blankytné moře se spoustou vln, ale ponuré místo s ne zrovna jasným nebem. Na pláži trávil čas koupáním, v „sekcí“ určené dětem a ženám.¹²³

O pár let později vyslal otec Marii Czapskou společně se sourozenci do Rakouska. Cesto do srdce monarchie, ale nebyla zpočátku vůbec jednoduchá a pro šlechtice (ale ani pro obyčejné lidi) pohodlná. Cesta, po které jeli na žebříňáku, byla bahnitá, v tomto kraji se nikde nenašla kamenná cesta ani železnice, které by z pohodlnily cestování. Proto děti společně s učitelkou a chůvou, které jim dělaly doprovod, cestovaly na voze a seděly na slámě. Po cestě vykonaly několik zastávek u příbuzných (také v Čechách u sestry jejich matky). Ale jaké byly dojmy Marie Czapské z velké zahraniční cesty? Jak sama na sebe prozrazuje, byla ještě dítětem, které moc nezajímal okolní svět, proto se o věci a získání nových zážitků a poznatků

¹²¹ SAK, Robert. BEZECNÝ, Zdeněk. *Dáma z rajskeho ostrova. Sidonie Nádherná a její svět*. Praha, 2000. ISBN 80-204-0852-5. s. 46, 58.

¹²² WAGNEROVÁ, Alena. *Sidonie Nádherná a konec střední Evropy*. Praha: Argo, 2010. ISBN 978-80-257-0329-8. s. 93.

¹²³ CZAPSKA, Maria. *Evropa v Rodině*. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1887-8. s. 265-266.

příliš nezajímaly. Ale samozřejmě i tak na ní udělala velký dojem vídeňská katedrála sv. Štěpána, ale také honosné obchody. Také ve Vídni poprvé v životě navštívila operu.¹²⁴

Ale jak je patrné, cestování náleželo do aktivit spíše dospělých šlechticů, a také bylo jejich zálibou. Hned po svatbě matky a otce Marie Czapské se velká část hostů vydala na cesty, a to za účelem utužení zdraví. Ostatně léčebné kúry v lázních byly v této době v aristokratických kruzích velice oblíbené. Například matka nevěsty odjela do Mariánských Lázní.¹²⁵

V roce, kdy se Marie Czapská narodila, podnikli její rodiče první společnou cestu do Itálie. Cesta vedla přes Mnichov, Curych, Milán do Říma. V hlavním městě samozřejmě manželé navštívili kostely muzea, ale také byli dvakrát u papeže¹²⁶, z jehož rukou přijali svátost. Matka Marie Czapské se v Římě také setkala s kardinálem Ledochówským.¹²⁷ Zpáteční cesta vedla přes Neapol, Florencii a Veronu přes Čechy, kde manželé vyzvedli své děti, které byly po dobu cestu v péči bratra Josefíny Czapské.¹²⁸

2.5. Veřejné a společenské aktivity

Jednou ze společenských aktivit Matyldy Sapieżyny se stala pomoc chudým obyvatelům Siedlisk. Do této činnosti se zapojil i její manžel Paweł Sapieha, i když jiným směrem. Paweł Sapieha se snažil zlepšit spíše jejich životní podmínky ve smyslu finanční pomoci, budování nových cest. Matylda se zaměřila na pomoc dětem. V zimních měsících začala učit chudé děti číst a psát. V pozdějších letech se pak ukázalo, že mnoha z nich tak usnadnila život a pomohla jim k lepší životní situaci.

Ostatně, snaha pomáhat chudým byla ve většině symbolem právě šlechtických rodin. Například Józef Czapský popisuje, jak jeho matka soucítila s potřebnými a snažila se jim pomoci. Když se v blízkosti jejich paláce téměř rozpadl kostel, nechala společně se svým manželem zbudovat nový. Pro zaměstnance a jejich příbuzné také nechala vybudovat „nemocnici“. Byl to jeden pokoj, který byl bíle vymalovaný, a bylo v něm několik lůžek. Také neměla problém se s takovými lidmi stýkat. Z pamětí Józefa Czapského se také

¹²⁴ CZAPSKA, Maria. *Evropa v Rodině*. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1887-8. s. 275-277.

¹²⁵ CZAPSKA, Maria. *Evropa v Rodině*. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1887-8. s. 139.

¹²⁶ V té době byl papež Lev XIII.

¹²⁷ Mieczysław Ledochówski byl hnězdenský a poznaňský arcibiskupem. Na základě pruského protipolského a protikatolického jednání byl Bismarcem uvězněn a následně poslán do vyhnanství. Odešel do Říma, ze kterého se již do Polska nevrátil.

¹²⁸ CZAPSKA, Maria. *Evropa v Rodině*. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1887-8. s. 152-153.

dozvídáme, že často chodila do přízemních částí domu za zaměstnanci, a nebylo výjimkou, že do „parádní“ části domu přinesla blechy.¹²⁹

Strýc Marie Czapské, Karol Czapský, známý svým extrémním pracovním nasazením. Právě díky tomuto povahovému rysu pomohl velkému množství lidí, a to hlavně svým působením v městě Minsk. Zde byl po několik let prezidentem a právě jeho vedení města znamenalo pro jeho obyvatele zkvalitnění běžného života. Do města přivedl elektřinu, také se rozhodl vybudovat ve městě kanalizaci, a to v době, kdy například ani Moskva nevěděla, že taková možnost odvádění nečistot existuje. Nebyly to ale jenom výtobytky techniky, kterými chtěl město obohatit, ale byly to i „obyčejné“ projekty, které pomohly nejednomu člověku z nižších poměrů. Karol Czapský nechal ve městě zřídit jídelny pro dělníky, městská jatka, ale také útulky pro lidi bez domova nebo prostitutky. A protože město Minsk bylo poměrně chudé město, bývalo zvykem, že mnoho výdajů spojených jak s chodem města, tak i se zaváděním nových vymožeností, financoval právě Karol Czapský ze svého jmění.¹³⁰

Ano, téměř bez výjimky každý člen šlechtické vrstvy byl veden k tomu, aby své postavení a majetek využil k pomoci chudým a potřebným. A švagra Matyldy Sapieżyny taková výchova přivedla k jeho životní cestě. Protože tradice a názory v domech Sapiehů působily na všechny jeho obyvatele, Adam Stefan Sapieha nebyl výjimkou. Protože se jeho otec Adam Sapieha vždy cítil Polákem, byl silným patriotem a snažil se své zemi pomáhat, jak nejvíce mohl, přenesl tyto myšlenky také na svoje děti. Proto i Adam Stefan Sapieha chtěl pomáhat „Polsku“, jeho obyvatelům a starat se o morální osud celého polského národa. K této vlastnosti se ale přidal ještě jeden povahový rys, který zdědil po příbuzných (od své babičky), a to dobročinnost. A tato jeho dvě myšlenková přesvědčení, společně s tím, že Sapiehové se i přes svůj původ nad nikým nevyvyšovali, otevřela cestu jeho životnímu poslání. Stal se knězem, později kardinálem a svůj život zasvětil duchovní pomoci obyvatelům své rodné země.¹³¹

Pracovně-společenské záležitosti, o které se zajímali jak otec Marie Czapské, tak i tchán Matyldy Sapieżyny, spojují tyto rodiny v zájmu o společenské dění. Jerzy Czapský po svém bratrovi převzal v roce 1910 přípravu zemědělské výstavy v Minsku. Tato událost měla za cíl výstavu nejkvalitnějšího dobytka a koní, která probíhala na běžecké dráze. Ta byla obklopena tribunami, do kterých usedali rolníci z celého Polska, ale také šlechtici.¹³² U

¹²⁹ CZAPSKI, Józef. *Świat w moich oczach*. Żabki, 2001. s. 9.

¹³⁰ CZAPSKA, Maria. *Evropa v Rodině*. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1887-8. s. 133.

¹³¹ CZAJOWSKI, Jacek. *Kardynał Adam Stefan Sapieha*. Wrocław, 1997. s. 9.

¹³² CZAPSKA, Maria. *Evropa v Rodině*. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1887-8. s. 201-203.

Sapiehů podobná událost hýbala celým životem rodiny v roce 1894. Celá rodina Sapiehů, včetně Matyldy Sapieżyny i Pawła Sapiehy, se zapojila do organizování Národní výstavy ve Lvově. Hlavním strůjcem však byl Adam Stefan Sapieha. Tato výstava měla velký kulturní i politický význam. Sám hlavní organizátor ji chápal jako reprezentaci hospodářského rozvoje Haliče. Ale jako hlavní cíl viděl to, že by celá tato akce měla vzbudit v obyvatelích vlnu patriotismu a národního povědomí. Jak řekl sám Adam Stefan Sapieha, ředitel celé výstavy: „*Chtěli jsme ukázat světu, že jsme a říct, že se nedáme!*“¹³³ Součástí výstavy bylo mimo jiné i velmi známé Raclavické panorama. Výstavu navštívil i arcivévoda Karel, ale i sám císař František Josef I.¹³⁴

¹³³ CZAJOWSKI, Jacek. *Kardynał Adam Stefan Sapieha*. Wrocław, 1997. s. 13.

¹³⁴ SAPIEŻYNA, Matylda z Windisch-Graetzów. *My i nasze Siedliska*. Kraków, 2007. s. 20-21.

3. První celosvětový konflikt a každodenní život šlechty

První světová válka ovlivnila životy jak obyčejných lidí, tak i šlechty. Jejich do té doby „obyčejné“ poklidné životy naplnily nové starosti, povinnosti, ale také ztráty rodinných příslušníků. Jejich domy se z místa, kde se odehrávaly jejich životy, výchova dětí, změnily na základny vojenských jednotek, které jejich domovy zničily společně s jejich vzpomínkami, ale i vybavením.

Poté, co se Matylda Sapieżyna společně se svým manželem dozvěděla z tisku o atentátu na arcivévodu a jeho manželku, bylo jejich povinností o tom veřejně informovat také obyvatele Siedlisk. Těžko říct, zda celá rodina tušila, co tato událost bude znamenat pro Evropu a celý svět. Reakce na oznámení atentátu byly v celé vsi velice bouřlivé, ale sama Matylda se svými dcerami si zřejmě budoucí nebezpečí nepřipouštěla a odjela na oslavu zlaté svatby knížat z rodiny Radziwiłłů. Cestou zpět ještě navštívila příbuzné. Při zpáteční cestě, ale už ale zcela jistě věděla, že atentát nezůstane bez reakce evropských velmocí. Vlaky byly plné ruských vojáků, její manžel ji informoval o množství transportů vojsk. Ve chvíli, kdy se vrátila do Siedlisk (konec července 1914), již byla vyhlášena mobilizace. Celé rodině je jasné, že už nebude možné z domu nic odvést a raději se přesunují do Lvova. S sebou odvázejí pouze oblečení a stříbro. Cenné obrazy a jiné předměty ukrývají v kapli. Celá rodina, kromě syna Alfreda, který v Siedliskách zůstává, aby obyvatelům dodával odvalu a byl jim oporou, odjíždí.¹³⁵ Na poslední chvíli, které Matylda Sapieżyna prožila v domě, kde strávila poslední léta, vychovala svoje děti, vzpomíná takto: „*Pamatuji si poslední odpoledne, jak jsem seděla pro chvíli klidu pod starým dubem vedle tenisového kurtu a koukala jsem na tu krásnou přírodu, zeleň, květiny, klid srpnového počasí a srdce se mi stahovalo, že to všechno musím opustit kvůli nejasnému, možná strašnému zítřku. Ještě jsme měli iluze, že po přechodu vojsk, se bude možné vrátit. Neměli jsme ale tušení o rozměru neštěstí a ničení, které mělo v následujících letech potkat tolik krajů, národů a rodin, a po kterých bylo, bohužel, nutné dodat slova z evangelia: to ještě není konec, protože situace dnešního světa nezvěstuje nic dobrého!*“¹³⁶ V průběhu celé války se rodina pohybuje mezi Siedlisky, Lvovem a Krakovem. Do Siedlisk se vraceli podle válečné situace, aby zkontrolovali, jaký je stav celé vesnice a jejich obyvatel. Po obsazení Lvova ruskými vojsky se zase celá rodina musela přemístit do

¹³⁵ SAPIEŻYNA, Matylda z Windisch-Graetzów. *My i nasze Siedliska*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2007. ISBN 978-83-08-04011-9. s. 232-233.

¹³⁶ SAPIEŻYNA, Matylda z Windisch-Graetzów. *My i nasze Siedliska*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2007. ISBN 978-83-08-04011-9. s. 233.

Krakova. Ruská vojska také obsadila jejich dům v Siedliskách, kde vyrabovala vše, co v domě po rodině zbylo-koberce, nábytek, obrazy, postele, ale také oblečení, prádlo a kožichy. To, co vojákům nebylo potřebné, sbírka Pawła Sapiehy z cest po Asii, různé dokumenty, později Matylda Sapieżyna a její rodina našla poházené v okolí domu.¹³⁷

Představa, že by svět mohla zachvátit válka, byla zpočátku také pro Sidonii Nádhernou, stejně jako pro Matyldu Sapieżynu, v podstatě nereálná a absolutně si ji nepřipouštěla. Ve chvíli, kdy se Vrcholovými Janovicemi začaly šířit zprávy o atentátu na arcivévodu Ferdinanda d'Este, přijel za Sidonií Nádhernou Karl Kraus. Jak již bylo řečeno, Sidonie Nádherná ani její bratr Charlie s Karlem Krausem, si možný konflikt nepřipouštěli a společně vyrazili na zahraniční cestu. Vyrazili do Dolomit, kde je po krátkém čase zastihne zpráva o vypuknutí války. Bratr Sidonie Nádherné, jako pán celého majetku, ihned vyráží zpět do Vrchotových Janovic. Sidonie Nádherná se s Karlem Krausem vrací přes Vídeň, kde už na každém kroku potkávají vojáky a ve městě cítí nadšení z blížící se války.¹³⁸

Také pro Marii Czapskou a celou její rodiny byla představa, že by po atentátu na arcivévodu mohla vypuknout válka, absolutně vzdálená a nepřipustná. To, že někde daleko od jejich domova probíhá mobilizace a možná první boje, jim připadalo tak vzdálené a v podstatě nemožné, že si zpočátku ani nepřipustili, že by možná válka mohla změnit jejich životy. Marie Czapská se v této době chystala na svá studia na Jagellonské univerzitě v Krakově, která se však musela odložit. Ale stejně jako většina lidí očekávala, že válka bude trvat krátkou dobu, na svá vysněná studia nastoupí s menším zpožděním. Nikdo však neočekával, že válka bude trvat čtyři roky a chod jejich životů se natolik změni.¹³⁹

Jak je zřejmé, všechny tři dámy na počátku první světové války neuvažovaly nad tím, co by mohlo svět potkat v následujících letech. Bylo to snad tím, že to byly ženy, nerozuměly politice nebo informace, které dostávaly nedostačující a zkreslené? Vzpomínky šlechtiče Alfreda Potockého¹⁴⁰ dokazují, že si on i jeho rodina uvědomoval, jaká katastrofa světu hrozí. *„Po obědě zavolali otce k telefonu. Vrátil se bílý jako křída a sdělil nám, že arcivévoda František Ferdinand a vévodkyně Žofie z Hohenbergu byli zavražděni. Naprosto nás to šokovalo a celé odpoledne jsme už o ničem jiném nemluvili.*

¹³⁷ SAPIEŻYNA, Matylda z Windisch-Graetzów. *My i nasze Siedliska*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2007. ISBN 978-83-08-04011-9. s. 242.

¹³⁸ WAGNEROVÁ, Alena. *Sidonie Nádherná a konec střední Evropy*. Praha: Argo, 2010. ISBN 978-80-257-0329-8. s. 102-103.

¹³⁹ CZAPSKA, Maria. *Evropa v Rodině*. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1887-8. s. 298-299.

¹⁴⁰ Alfred Antoni Potocki (1886-1958).

Za několik hodin se potvrdilo, že zpráva nelhala.(...)Všichni jsme hovořili jen polohlasem a dům nepřírozeně ztichl. Podle mého si každý z nás okamžitě uvědomil, že atentát znamená daleko víc než pouze smrt arcivévody a jeho choti a bude mít nedozírné následky. (...)Dodnes si jasně vybavuji úzkost, kterou jsme tenkrát všichni cítili. Tížila nás o to víc, že jsme se ji snažili nedávat najevo. Nemohli jsme dělat nic jiného než čekat, až přijdou ráno noviny, které o atentátu přinesou více podrobností, řeknou něco o reakci veřejnosti a možná už uvedou také oficiální stanovisko vlády. O zločinu samotném ani o jeho možných následcích jsme se v nich však mnoho nedočetli, a tak jsme se hned ráno s otcem dali do práce.(...)“¹⁴¹

Stejně jako rodina Sapiehů, i rodina Czapských v průběhu války opustila svůj domov Przyłukách. V domě se v průběhu války ubytovávali vojáci, a proto si rodina pronajala byt v Minsku, kde trávili většinu času. Oproti tomu Sidonie Nádherná ani její bratr svůj palác ve Vrchotových Janovicích nebyli nuceni opustit. Sidonie Nádherná ale většinu válečného období trávila na cestách a ve svém domě netrávila příliš mnoho času.

Svůj dům v Małejwsi ¹⁴² také na konci července 1914 opouští rodina Marie Zdisławové Lubomirské. Ještě před odjezdem ukrývají, stejně jako Sapiehové, stříbro a cenné předměty. Už v této době jsou všude okolo vojáci, kteří jim berou koně, povozy a postroje. Jejich přítomnost ve vsi měla také vliv na celý chod vesnice a práci na poli, která byla v létě v plném proudu. Stejně jako pro Matyldu Sapieżynou je pro Marii Zdisławovou Lubomirskou těžké opouštět domov, ke kterému ji vázaly hluboké vzpomínky. Odjezd z domu byl pro ni, jako pro šlechtičnu zvyklou na jistý životní standard trochu nezvyklý, protože, jak již bylo řečeno, koně jim sebrali vojáci a jejich povoz, kterým odjížděli, byl zapřažený malým počtem koní. Na nádraží, ze kterého odjížděli do Varšavy, už byla situace nepřehledná, všude pobíhali cestující prchající před válkou. Ve vlaku seděli ve třetí třídě, což pro šlechtickou rodinu nebylo zrovna obvyklé a pohodlné. ¹⁴³

3.1 Nová náplň všedního dne

Do příchodu první světové války hlavní postavy této práce, tedy Matylda Sapieżyna, Sidonie Nádherná a Marie Czapská, zaplňovaly své všední dny svými koníčky. Pro Matyldu

¹⁴¹ GILBERT, Martin. *Dějiny dvacátého století 1900-1933*. Praha, 2005. ISBN 80-7106-401-7. s. 212-213.

¹⁴² Mała wieś-ves v mazovském vojvodství.

¹⁴³ *Pamiętnik księżnej Marii Zdzisławowej Lubomirskiej 1914-1918*. Poznań, 2002. ISBN 83-86138-92-0. s. 12-13.

Sapiežynu to byla hlavně starost a výchova dětí a cestování. Marie Czapská se zase věnovala studiu a četbě. Život Sidonie Nádherné se točil okolo jejího čerstvého vztahu s Karlem Krausem, cestování, četby a zájmu o umění. Změnila první světová válka jejich každodenní život?

Protože se manžel Matyldy Sapiežyny stal krátce před začátkem první světové války vedoucím Červeného kříže pro Halič, byla náplň všedního dne Matyldy Sapiežyny spojena s touto organizací. Ještě před vypuknutím války zvládl Paweł Sapieha pro Červený kříž koupit sanatorium ve Lvově, které bylo, ač nevědomky, připraveno na příchod války a ošetřování mnoha raněných. Protože již v prvních měsících války začalo přibývat raněných, začala se Matylda Sapiežyna v jejich ošetřování angažovat. I když se život Matyldy Sapiežyny kvůli válce během pár týdnů úplně změnil, ať už jde o místo bydliště, životní náplň, nebyl pro ni problém transformovat svůj každodenní život. Úplně se vžila do nové role. Už nebyla jen matkou, která pečuje o děti, domácnost a pro radost cestuje. Stala se ženou spolupracující se svým manželem a plně se ponořila do přípravy nemocnic pro raněné a jejich ošetřování. Ostatně i přes bouřící válku byly pro ni chvíle, kdy pomáhala v Červeném kříži, dobrou, kdy byla šťastná a spokojená. Byla šťastná, že mohla trávit čas se svým manželem, byla mu prospěšná v jeho práci a tolik měsíců mu byla po boku každý den.

Matylda Sapiežyna šila pro nemocnice prádlo pro raněné, chodila do ošetřovatelského kursu, učila se obvazovat rány. A i když sebekriticky uznala, že ošetřování nebylo její silnou stránkou a byla velice zklamaná z toho, že na testech v kursu nedopadla zrovna nejlépe. Ale jak válka ukázala, každá síla, i když méně zdatná, byla prospěšná.

Raněné také navštěvovala. Návštěvy to byly spíše osobního rázu se snahou se raněným přiblížit lidsky. Povídala si s nimi, a i když to byli často cizinci, pro Matyldu Sapiežynu to nebyl problém díky její jazykové vybavenosti. Sama byla ráda, že může využít své jazykové zdatnosti. Také jim nosila malé dárky pro potěšení.

V průběhu války se také Matylda Sapiežyna snažila vyvinout vlastní aktivity. Díky své snaze sehnala sponzora, majitele konzervárny, který jí daroval konzervy s polévkami a od kterého každý měsíc dostávala také finanční dar. Tyto věci pak rozdělovala mezi lidi, kteří byli kvůli válce odsunuti ze svých domovů a přišli tak o vše. Také jezdila do téměř vysídlených vesnic, kde lidem rozdávala oblečení. Sama cítila, že tato pomoc není příliš funkční. Docházelo jí, že každá rodina má jiný problém, každé chybí něco jiného a také něco jiného potřebuje. Ne vždy tak mohla oblečením všem pomoci. Později, když už nebylo možné zvládat objíždět všechny potřebné, posílal Červený kříž vytypovaným potřebným balíčky, které obsahovaly jak oblečení, tak i kostky, ze kterých se pomocí vody uvařila polévka.

Paweł Sapieha a Matylda Sapieżyna nebyli jediní v rodině, kdo se snažil pomáhat potřebným a postiženým válkou. Díky zásadám vštípeným všem členům rodiny Sapiehů se i biskup Adam Stefan Sapieha začal aktivně věnovat pomoci lidem postiženým válkou a vydal se tak podobnou cestou jako jeho bratr a švagrová. Po vypuknutí konfliktu objel všechny fary a kostely, aby zjistil, jak vypadá situace, kolik majetku už stihla vojska zničit a jak je na tom obyvatelstvo. Mezi lid jel i přes to, že ve vesnicích byl tyfus, neštovice, spála a cholera. Po tom, co viděl, si byl jist, že musí pomáhat. Proto založil Kněžsko-biskupský výbor pomoci pro trpící válkou. Stal se jeho předsedou a po celou dobu války ho řídil s obrovským nadšením. Činností tohoto spolku byla humanitární pomoc. Zahrnovala podporu zdravotní, dodávky oblečení, péče o děti, raněné vojáky. V počátku se výbor zabýval hlavně Krakovem, v pozdějších letech pak začal poskytovat pomoc celé Haliči, následně i ruskému sboru a velký důraz kladl také na potřeby těch nejmenších a nejzapadlejších vesnic.¹⁴⁴

Maria Czapská s příchodem války také cítila, že je třeba, aby se zapojila do pomoci ostatním. Co ji k tomu ale vedlo? V době, kdy válka propukla, a začali se objevovat první ranění, viděla, jak raněné vojáky převážejí vlaky. Protože dveře nákladních vlaků bývaly otevřené, na vlastní oči viděla jejich zranění, obvázaná těla, sádry a zakrvácené obvazy, které z vlaků padaly. Po tomto zážitku se rozhodla, že chce pomáhat právě raněným v nemocnici. Využila svoje kontakty, spojila se s vedoucí Červeného kříže v Minsku a začala pracovat. Protože válka už byla v plném proudu, byla každá pomocná ruka, ať nezkušená, velkým přínosem, a to hlavně v nemocnici pro válečné zajatce, kam byla Marie Czapská umístěná. Tato práce byla vyčerpávající, jak pro obyčejné lidi zvyklé pracovat, tak i pro Marii Czapskou, o to víc, že za celý svůj život manuálně nepracovala. Náročná byla tato pomoc i po psychické stránce, protože Marie Czapská byla každý den v kontaktu s umírajícími lidmi. Byla svědkem amputací končetin, ranění se jí snažili vylíčit své zážitky a poslední vzkazy pro rodinu. Pro dvacetiletou dívku, která do této doby žila v podstatě ve skleníku a krásném prostředí, nebyl tento úkol, který ale pocházel z její hlavy, snadný. Proto se není čemu divit, že se po krátké době, po své první noční službě, kdy viděla, že se v noci o pacienty nikdo nestará, do nemocnice nevrátila. To považovala za svoji první životní prohru.¹⁴⁵

Protože svou úlohu pomáhat lidem opustila Marie Czapská záhy po jejím zahájení a konec války byl ještě v nedohlednu, zaplnila v dalších letech svůj volný čas jinak. Se svou sestrou Karolinou začaly pracovat ve Spolku pro pomoc obětem války. Zde měly na starost spíše administrativní povinnosti. Každý den probíhalo shromáždění lidí, kteří potřebovali

¹⁴⁴ CZAJOWSKI, Jacek. *Kardynal Adam Stefan Sapieha*. Wrocław, 1997. ISBN 83-04-04271-1. s. 47-48.

¹⁴⁵ CZAPSKA, Maria. *Evropa v Rodině*. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1887-8. s. 302-305.

materiální a sociální pomoc. Povinností Marie Czapské pak bylo sepsání jejich osobních dat a potřeb a následně v bydlících lidí žádajících o pomoc ověření, zda je jejich situace tak bídná.¹⁴⁶

Také Marie Zdisławová Lubomirská se ihned na počátku války pustila do „práce“ v organizačním výboru pro pomoc potřebným. Jejím úkolem bylo shánění finančních příspěvků. Nicméně tento úkol měl pro ni dvě strany. Věděla, že se nachází v době, kdy je užitečný každý, kdo chce pomáhat. Na druhou stranu ale pro ni bylo potupné chodit od domu k domu, žadonit o peníze. Kdo jiný by ale měl shánět finance, když ne šlechta? Byli to právě oni, kteří znali mnoho zámožných lidí, na které neměla z hlediska financí válka vliv, a mohli si dovolit pracovat zadarmo. Po prvních zkušenostech se ukázalo, že lidi, které Marie Zdisławová Lubomirská navštívila společně se svou společnicí, byli ochotni pomáhat a byli nadšeni z toho, že existují lidé, kteří dobrovolně pomáhají, a rádi poskytnou finanční dar.

Jedinou výjimkou z žen, jejichž životy jsou popisovány v této práci, je Sidonie Nádherná. Podle jejích vzpomínek nezjišťujeme, že by nad jakoukoli humanitární pomocí přemýšlela nebo jí byla nabídnuta. Svůj volný čas trávila v podstatě stejně jako v době předválečné. Průběh války strávila na cestách, často v horách, hlavně ve Švýcarsku (to se jí stalo po dobu války místem, kde nejraději trávila čas), kde si léčila chronickou chorobu (díky které také získala povolení k výjezdu za hranice). Ještě před začátkem války našla novou zálibu-automobilismus. Přivedl ji k tomu její přítel Karl Kraus, který zakoupil vůz, a Sidonii Nádhernou tento způsob cestování uchvátil natolik, že si opatřila řidičský průkaz, což byla v této době pro ženu nevídaná věc.¹⁴⁷ Díky častým pobytům v horách se také ze Sidonie Nádherné stala vášnivá lyžařka. Chvilky, které netrávila se svými blízkými a přáteli, zaplňovala výlety na lyžích.¹⁴⁸

3.2. Zásah první světové války do rodinných životů

Jak již bylo řečeno, první světová válka zasáhla do životů milionů lidí a výjimkou nebyly ani šlechtické rodiny. Muži z řad rodinných příslušníků a známých odešli bojovat a stali se z nich vojáci. Do boje odešli také syn Matyldy Sapieżyny, tak i bratr Marie Czapské.

¹⁴⁶ CZAPSKA, Maria. *Evropa v Rodině*. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1887-8. s. 319-320.

¹⁴⁷ WAGNEROVÁ, Alena. *Sidonie Nádherná a konec střední Evropy*. Praha: Argo, 2010. ISBN 978-80-257-0329-8. s. 102.

¹⁴⁸ SAK, Robert. BEZECNÝ, Zdeněk. *Dáma z rajskeho ostrova. Sidonie Nádherná a její svět*. Praha, 2000. ISBN 80-204-0852-5. s. 120-121.

Jedinou výjimkou byla Sidonie Nádherná, která neměla v nejbližší rodině člověka, který by odešel na frontu. Nicméně, jak už ale vyplývá z předchozího textu, první světová válka život Sidonie Nádherné téměř nepoznamenala a žila stále tak, jak byla zvyklá v době předválečné.

Matylda Sapieżyna společně s manželem na počátku války dostávali zprávy, že se mnoho vrstevníků jejich nejstaršího syna Alfreda přihlásilo do armády. A tak Matylda Sapieżyna i její manžel Paweł začali přemýšlet, jestli by se neměl přihlásit i Alfred. Ale pro ně, jako rodiče, to bylo samozřejmě těžké rozhodnutí. Pro Matyldu byl Alfred stále ještě příliš mladý a hlavně měl slabou tělesnou konstituci. Ale na druhou stranu by byla velice hrdá, že by se její syn zúčastnil takové akce. Jejím názorem bylo, že vojna, disciplína, pocit odpovědnosti tvoří dobrý charakter a nechtěla mu vzít možnost tohle zažít. Pro Matyldu byla válka něco vznešeného a romantického. Ale stále se v ní praly dvě stránky. Matky, která chtěla chránit své dítě, a ženy, která touží po spravedlnosti pro svůj národ a vlast.

Syn Alfred v otázce vojny nakonec rozhodl za rodiče. Sám se přihlásil do armády, a to s velikým nadšením. Už v září odjel do Olomouce,¹⁴⁹ kde se svým oddílem čekal na odvelení na frontu. V den, kdy se Matylda s manželem dozvěděli, že na frontu odjíždí, jeli se s ním do Olomouce rozloučit, protože předpokládali, že se s ním dlouho nesetkají. Nečekaně se viděli o pár týdnů později, kdy se Alfred se svým oddílem objevil v Krakově a přišel navštívit rodiče. Je zvláštní, že Matylda to, že se její syn dal na vojnu, neprožívala se smutkem nebo se strachem. Jako křesťanka věřila, že se stane vůle boží, a při jeho odjezdu věděla, že když svítí slunce, nemůže se mu nic zlého stát.

V březnu roku 1915 dostala Matylda Sapieżyna i její manžel možnost setkat se po delší době se svým synem Alfredem. Ačkoli už byli s manželem mobilní, ve smyslu vlastnictví automobilu, kvůli špatnému počasí vyjeli na cestu vlakem. Matylda tak nedočkavá, že uvidí svého syna, dokonce obětovala zastávku v kostele. Raději nasedla na první ranní vlak za svým synem a později litovala, že se nešla pomodlit k matce boží v Jasne Górze .¹⁵⁰

Spolu s Alfredem strávili několik dní poblíž základny jeho vojenského oddílu. Dny trávili nejen ve společnosti předních generálů, ale co bylo pro Matyldu důležitější, ve společnosti jejich syna. A ačkoli bylo Alfredovi už devatenáct let a v posledních několika měsících se podrobil vojenskému výcviku, byl oblečený ve vojenské uniformě, když ho Matylda spatřila, stále viděla svého malého syna, a ne muže, vojáka. „(...) *Sapiehové se*

¹⁴⁹ SAPIEŻYNA, Matylda z Windisch-Graetzów. *My i nasze Siedliska*. Kraków, 2007. ISBN 978-83-08-04011-9, s. 246.

¹⁵⁰ Klášterní komplex v polském městě Čenstochové. Významné poutní místo, nachází se zde slavná ikona Panny Marie Čenstochovské.

*rozdívají pomaleji, vojenský život, který je pevně spojen se společenstvím oddílu nepomáhá všestrannému rozvoji. Fredzio je ještě v některých otázkách velice nesmělý a dětský. Například po dvanácti hodinách v sanatoriu se neodvážil zeptat, kde je toaleta.*¹⁵¹

Další čas strávila se svým synem, když v říjnu téhož roku přijel na návštěvu do Krakova. V té době již byl syn Alfred držitelem velké a malé medaile za statečnost. Matylda na něj samozřejmě jako matka byla velice hrdá. Ale především byla šťastná, že mohla se svým synem strávit čas, že byl živý a zdravý. Sám Alfred si ale nebyl jist, zda jeho vstup do války byl správnou volbou. Toužil po konci války a nevěděl, jestli vojenský život je pro něho to pravé. Matylda ale věděla, že celá tato nejistota a časté stěžování si vyplývá z jeho povahy, protože celý svůj život byl permanentně s něčím nespokojen.

Litovala, že její syn Alfred slouží u jednotky, která nebojovala „slavně“. Chtěla, aby byl součástí oddílů, které získávají důležitá vítězství, o kterých každý mluví. Alfred byl ale v oddílu, který bojoval za „nedůležité“ cíle, které nebyly nikdy chváleny a obdivovány.¹⁵²

Na další dva týdny se domů vrátil Alfred 15. června 1915. Pro Matyldu to byla po dlouhé době doba, kdy byli všichni pohromadě. Měla při sobě svého manžela, všechny děti, venku bylo krásné počasí, ze kterého se radovala. Do toho všeho přišla 22. 6. zpráva o získání Lvova.¹⁵³ To vše Matyldě způsobilo velkou radost a těch pár dní se jí ve vzpomínkách na válku zapsalo v pozitivním světle.

Rok 1916 se stal pro celou rodinu smutnou dobou. V červnu toho roku, kdy Matylda trávila čas v Siedliskách, se cítila velice klidně a spokojeně. Dostává ale zprávu o možném vzetí jejího syna Alfreda do zajetí. Po několika dnech, kdy sháněli zprávy o situaci syna, se k nim dostala zpráva, že se předpokládá, že jejich syn v zajetí zemřel.¹⁵⁴

Pro Matyldu to byla zpráva naprosto zdrcující. Měla výčitky, že tak mladému chlapci dovolila dát se na vojnu. Vyčítala si, že ho při jeho poslední návštěvě neudržela doma, i když věděla, že válečná situace se přiosťruje. A jako žena svého postavení by byla schopná toto zařídit. Její výčitky se také týkaly toho, že byla slepá, když její syn odcházel do války. Viděla jen tu čest, že syn bude moci bojovat, že ho nejspíše čeká vojenská kariéra, a on tak splní i její ambice vůči němu. Neuvědomovala si ale, že ho čeká velké nebezpečí a možná ztráta života. Litovala také, že poslední večer, kdy viděla svého syna, došlo mezi ním a manželem k hádce.

¹⁵¹ SAPIEŻYNA, Matylda z Windisch-Graetżów. *My i nasze Siedliska*. Kraków, 2007. ISBN 978-83-08-04011-9, s. 291.

¹⁵² Syn Alfred sloužil u druhé baterie, v době své smrti byl členem třetí baterie.

¹⁵³ V září roku 1914 byl Lvov obsazen ruskými vojsky. V červnu roku 1915 Lvov získalo zpět Rakousko.

¹⁵⁴ SAPIEŻYNA, Matylda z Windisch-Graetżów. *My i nasze Siedliska*. Kraków, 2007. ISBN 978-83-08-04011-9, s. 293-294.

A i když se stihli vzájemně omluvit přes dopisy, které si posílali, cítila Matylda smutek z toho, jak vypadal jejich poslední strávený večer. Ode dne, kdy Matylda dostala zprávu, že se předpokládá smrt jejího syna, chodila do konce života jen v černém oblečení. Jen malé detaily v její garderobě byly bílé nebo šedivé.

Ke konci roku 1916 se Matylda setkala s vojáky, kteří se dostali do ruského zajetí stejně jako její syn Alfred. Od nich se dozvěděla, že všichni obdivovali synovu odvalu a zároveň prostotu. Pro Matyldu bylo velice těžké poslouchat, jaké podmínky v zajetí panovaly a co všechno musel její syn prožít. Dozvěděli se také více podrobností o strávení posledních dnů Alfreda před pádem do zajetí. I díky těmto informacím cítila velikou hrdost za odvahu svého syna a cítila alespoň malé smíření s jeho smrtí, čemuž pomohlo také to, že byla silně věřící a věřila, že synova duše nalezne pokoj.

Další problémy se v rodině Sapiechů vázaly se synem Pawłem. Na počátku roku 1917 se Matylda Sapieżyna vydala na návštěvu za svým synem Pawłem do školy v Kalksburgu. Tam se ale dozvěděla, že synovi hrozí vyloučení ze školy za nekázeň. To bylo pro Matyldu Sapieżynu šokující zjištění, protože si u svých dětí vždy zakládala na dobrém a způsobném chování a věřila, že jim dokázala dát dobrou výchovu. Obávala se také toho, že podle jejího názoru nebylo možné pro syna Pawła v Haliči zajistit dobré vzdělání. Pro Matyldu Sapieżynu bylo poté velice nepříjemné, že ji známí a rodiče synových spolužáků litovali. Sama se ještě snížila a psala do školy, že jejich jednání bylo nepřiměřené a dopustili se křivdy na jejím synovi. Matylda pak syna poslala na léto pracovat na pole, kde pomáhal při žních, aby si uvědomil, co znamená pracovat a zároveň strávil čas venku na vzduchu. Další starostí bylo, že Paweł dospěl do věku, kdy by měl být povolán do vojenské služby. Ale díky jeho fyzické i psychické nevyzrálosti mu byl povolen odklad. Problémy se tím ale nevyřešily, protože syn Paweł byl i v dalších letech problémový. Často lhal, nedodržoval slovo a často se vymlouval. Pro Matyldu Sapieżynu to bylo velice smutné, protože doufala, že ze svých dětí vychovala slušné, čestné a pravdomluvné lidi. Ale Matylda Sapieżyna se mu snažila jako milující matka¹⁵⁵ porozumět a stále doufala, že z těchto nedobrych vlastností vyroste.

Také bratry Marie Czapské Józefa a Stanisława čekala vojenská služba. V průběhu války (v roce 1917) ukončili svá vojenská studia v Petrohradě a přihlášení do armády tak bylo samozřejmostí. Po necelém roce v armádě, v bojích, bratr Józef nevydržel. Chtěl z armády zběhnout, i když to neslo riziko smrti, protože by mohl být označen za dezertéra. Sám se v této době přiznal, že do armády vstoupil, aniž by to bylo jeho přesvědčení a touha bojovat

¹⁵⁵ SAPIEŻYNA, Matylda z Windisch-Graetzów. *My i nasze Siedliska*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2007. ISBN 978-83-08-04011-9. s. 303-304.

za svobodné Polsko. Nakonec svůj záměr opustit armádu oznámil veliteli pluku a byl propuštěn. Marie Czapská samozřejmě přivítala, že se její bratr vyhnul ohrožení a možné smrti, pro svého otce byl ale Józef Czapský dezertérem.

Naproti tomu Sidonie Nádherná v podstatě v průběhu první světové války řešila jen své osobní-vztahové problémy. Již na počátku války ji začal unavovat vztah s Karlem Krausem, jejich vztah byl plný neshod, hádek a trápení, a proto se rozhodla, že se provdá za již zmíněného Carla Guicciardiniho. Tento plán má dva důvody. Jedním je nátlak bratra, který po ni vyžaduje, aby se provdala za muže stejného společenského postavení, a také tedy snaha uniknout Karlu Krausovi. Nicméně v průběhu příprav svatby si uvědomuje, že není schopná opustit své milované Vrchotovy Janovice, a nátlak Karla Krause, aby se nevdávala, ji zlomí a svatbu ruší. Oficiálním důvodem zrušení svatby se stane povolání budoucího manžela do armády.¹⁵⁶

¹⁵⁶ WAGNEROVÁ, Alena. *Sidonie Nádherná a konec střední Evropy*. Praha: Argo, 2010. ISBN 978-80-257-0329-8. s. 104-106.

ZÁVĚR

V této práci jsem se snažila ukázat a popsat, jaký byl všední život polské šlechty, respektive šlechtičen, v porovnání s českou šlechtičnou. Hlavními oblastmi zkoumání se stala rodina, děti a jejich výchova, zdraví, cestování, všední život a dále pak každodenní život v průběhu první světové války. Hlavním zdrojem sepsání této práce byly deníky Matyldy Sapieżyny, Marie Czapské a knihy o životě Sidonie Nádherné. Po prostudování deníku Matyldy Sapieżyny se vykrystalizovala výše zmíněná témata. Protože pro tuto dámu byla právě rodina a děti byly nejdůležitější oblastí jejího života, cestování vyplňovalo značnou část jejího každodenního života, rozhodla v podstatě ona, jakým směrem se bude moje práce ubírat.

Po tomto zjištění jsem se tedy snažila o to, abych popsala život aristokratických rodin, jejich fungování a náplň jejich všedních dnů. Zjistila jsem, že i přes své vysoké společenské postavení a povinnosti s ním spojené nezapomínali na to, že jsou také jenom lidé a podle toho se chovali. Důkazem je popis lásky matky k dětem, snaha pomáhat potřebným a chudým a mysl nezastřená jejich místem ve společnosti.

Ve výchově dětí a jejich vzdělávání nevidím žádný rozdíl, ačkoli například Sidonie Nádherná nepatřila k tak vysoké šlechtě jako Matylda Sapieżyna a Marie Czapská, dostalo se jí stejně kvalitního vzdělání. Sidonie Nádherná také často cestovala po všech koutech Evropy. Zde vidím rozdíl mezi Matyldou Sapieżynou, Sidonií Nádhernou a Marií Czapskou. Jak již bylo řečeno šlechtičny Sapieżyna a Nádherná věnovaly poměrně mnoho svého volného času cestování. Czapská ale mnoho necestovala, toto privilegium náleželo spíše jejím rodičům. Všechny tři dámy ale spojovala láska k umění a k literatuře.

I přes to, že šlechta patřila k té nejvyšší vrstvě ve společnosti, ani jim se nevyhnula první světová válka. Matylda Sapieżyna i Marie Czapská se aktivně zapojily do pomoci potřebným lidem. Naproti tomu Sidonie Nádherná v podstatě ve svém životě v průběhu první světové války nic nezměnila. Dál se věnovala cestování, četbě a svým citovým vztahům.

Myslím ale, že životy třech šlechtičen, které jsou hlavními postavami práce, a jedna z nich žila na českém území, jsou téměř srovnatelné a rozdíly mezi jejich každodenními životy nebyly téměř žádné. Jejich životní styl, fungování rodin se lišily jen malými nuancemi, které byly spojené například s oblastí, kde žily. U Sidonie Nádherné byla podle mého názoru jistá odlišnost (například to, že se bránila sňatku a setkávala se nejraději s lidmi z umělecké

oblasti) daná hlavně její povahou a ne tím, že by se nemohla chovat a žít tak, jako třeba Matylida Sapieżyna.

Doufám, že se mi v celé práci podařilo popsat každodenní život polské šlechty na počátku 20. století a v průběhu první světové války a přiblížit tak životní styl a rodinné vztahy, které v aristokratických rodinách panovaly.

Seznam použité literatury a zdrojů

Literatura

- CZAJOWSKI, Jacek. *Kardynał Adam Stefan Sapieha*. Wrocław, 1997. ISBN 83-04-04271-1.
- CZUBIŃSKI, Antoni. *Historia Polski XX. wieku*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2007. ISBN 83-7177-201-7.
- DAVIES, Norman. *Boże igrzysko: Historia Polski*. Kraków: Wydawnictwo Znak, 2008. ISBN 978-83-240-0654-0.
- GILBERT, Martin. *Dějiny dvacátého století 1900-1933*. Praha, 2005. ISBN 80-7106-401-7.
- CHWALBA, Andrzej. *Historia Polski 1795-1918*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2000. ISBN 83-08-03053-X.
- KOWECKA, Elżbieta. *W salonie i w kuchni: Opowieść o kulturze materialnej pałaców i dworów polskich w XIX w.* Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1984.
- LENDEROVÁ, Milena. RÝDL, Karel. *Radostné dětství?: Dítě v Čechách devatenáctého století*. Praha: Paseka, 2006. ISBN 80-7185-647-9.
- ŁOJEK, Jerzy. *Potomkowie Szczęsnego: Dzieje fortuny Potockich z Tulczyna*. Lublin, 1981. ISBN 83-222-0177-X.
- MILLER, Marek. *Arystokracja*. Warszawa, 1998. ISBN 83-7180-357-5.
- ŘEZNÍK, Miloš. *Stručná historie států. Polsko*. Praha: Libri, 2002. ISBN 80-7277-129-9.
- SAK, Robert. BEZECNÝ, Zdeněk. *Dáma z rajského ostrova. Sidonie Nádherná a její svět*. Praha, 2000. ISBN 80-204-0852-5.
- TAZBIR, Janusz. *Kultura szlachecka w Polsce. Rozkwit-upadek-relikty*. Warszawa: Wiedza Powszechna, 1978.
- USTRZYCKI, Mirosław. *Ziemianie polscy na Kresach 1864-1914: Świat wartości i postaw*. Kraków: Arcana, 2006. ISBN 83-89243-43-1.

WAGNEROVÁ, Alena. *Sidonie Nádherná a konec střední Evropy*. Praha: Argo, 2010. ISBN 978-80-257-0329-8.

ZIELIŃSKI, Jan. *Józef Czapski: krótki przewodnik po długim życiu*. Warszawa, 1997. ISBN 83-85605-94.

Memoárová literatura

CZAPSKA, Maria. *Evropa v rodině*. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1887-8.

Pamiętnik księżnej Marii Zdzisławowej Lubomirskiej 1914-1918. Poznań, 2002. ISBN 83-86138-92-0.

SAPIEHA, Virgili. *Polish Profile*. New York, 1940.

SAPIEŻYNA, Matylda z Windisch-Graetzów. *My i nasze Siedliska*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2007. ISBN 978-83-08-04011-9.

Encyklopedie

Mała encyklopedia powszechna. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1969.

Slovník spisovatelů německého jazyka a spisovatelů lužicko-srbských. Praha: Odeon, 1987.

Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích: Díl 3. M-R. Praha: Nakladatelský dům OP, 1998. ISBN 80-85841-35-5.

Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích: Díl 4. Ř-Ž. Praha: Nakladatelský dům OP, 1998. ISBN 80-85841-37-1.

Internetové zdroje

Internetová encyklopedie [2011-1-10]

URL: http://pl.wikipedia.org/wiki/Stanis%C5%82aw_Szcz%C4%99sny_Potocki

Internetová encyklopedie [2011-1-10]

URL: http://pl.wikipedia.org/wiki/Gertruda_Potocka

Internetová encyklopedie [2011-1-10]

URL: http://pl.wikipedia.org/wiki/J%C3%B3zefina_Amalia_Potocka

Internetová encyklopedie [2010-6-9]

URL: [http://pl.wikipedia.org/wiki/Siedliska_\(powiat_tomaszowski\)](http://pl.wikipedia.org/wiki/Siedliska_(powiat_tomaszowski))

PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Podobizna Matyldy Sapieżyny a jejích dětí, převzato z Sapieżyna 2007, s.1.

Příloha č. 2: Podobizna Marie Czapské, převzato z Czapská 2010, titulní strana.

Příloha č. 3: Podobizna Sidonie Nádherné, převzato z Sak, Bezecný, 2000, obrazová příloha.

Příloha č. 1

Příloha č.2

Příloha č. 3